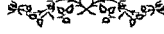

KUR'AN VE TERCÜME

(Göksel Âlemde Tercüme Edilmiş Olabileceğine Dair Bir Deneme)

Hidayet AYDAR*

Özet:

Bu çalışmada Kur'an'ın nüzul aşamaları işlenerek, bu aşamalarda Kur'an'ın yaşadığı değişimin, tercümeyle ilgisi kurulmaya çalışılmıştır. Kur'an'ın Levh-ı Mahfuz'da oluşumu, daha sonra melek Cebrail'e intikali, oradan da Hz. Peygamber'e inzali aşamaları ve bunlara dair âlimlerimizin verdiği detaylı bilgiler, onun bu süreçte “mana” olarak değil, fakat “şekil” olarak değişim geçirdiğini göstermektedir. Bu değişim süreçlerinin her birinde Kur'an, daha fazla okunur, bilinir, anlaşılır olmuştur. Önceleri yalnız ilahi bilgi vaziyetindeyken, daha sonra melekler ona muttali olmuş ve nihayet insanlık onu okur, bilir ve anlar olmuştur. İşte bu süreçlerin hepsi, bu çalışmada birer “tercüme” olarak değerlendirilmiştir; zira bir metnin başkaları tarafından bilinir, anlaşılır hale getirilmesi de tercümenin manaları arasında yer almaktadır ve bu “dil içi tercüme”, yani “bir dilin kendi içinde yapılan tercüme” diye bilinmektedir.

Bu çalışmayla, gerek Kur'an'ın nüzul aşamalarında yaşadığı sürecin, gerekse içinde daha önceki millet ve peygamberlere ait konuşmaların Arapça olarak verilmesinin, Kur'an'ın kendi iç dinamikleri içinde tercüme hareketinin mevcudiyetini gösterdiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Levh-ı Mahfuz, Kitab-ı Meknun, Diyaloglar, Tercüme.

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Qur'an and Translation

(An Essay on the Probability of Translation of Holy Qur'an in the Celestial Kingdom)

Abstract:

This study examines the different stages of the revelation process of the Holy Qur'an and attempts to establish a connection between the changes, that the Qur'an had been subjected during these stages, and its translation. The Holy Qur'an was firstly formed in al-Lawh al-Mahfudh, the guarded tablet, (a place where the Holy Qur'an are kept) and then revealed to Gabriel who conveyed the divine message to Prophet Muhammad in the different forms and stages. According to some Muslim scholars, during the process of completion (from formation to revelation), Qur'an had been subjected only to some formal changes and no any changes had occurred in its meaning. At every stage, the Qur'an had become more feasible, more readable and more understandable. It was previously only in a state of a divine knowledge, later the Angels had an access to it, and finally the human beings gained the knowledge of it and become to recognize and understand it. Each of this process is regarded in this study as 'translation' depending upon the assumption that making any text known and understandable to others is included within the connotation of the translation process. This is known as inner-translation. With this study, it is aimed to draw the attention of the readers towards the existence and possibility of inner translation in the Holy Qur'an, highlighting especially the Arabic presentations of non- Arabic conversations of early messengers.

Key Words: The Qur'an, al-Lawh al-Mahfudh, Guarded Tablets, Kitab-ı Maknun, (Book of Maknun) Dialogues, Translation.

Giriş

Kur'an'ın tercüme edilip edilemeyeceği hususu bilhassa son yüz-yüzelli yıl içerisinde pek çok kez tartışmalara konu olmuştur. Tercümesinin zaruri olduğunu söyleyenler de, buna karşılık başka bazı önerilerde bulunanlar da, kendilerini haklı çıkarmak için bir takım deliller ileri sürmüşlerdir. Kur'an'ın tercümesinin gerekli olduğu yönünde pek çok çalışmanın yapıldığını bilmekteyiz.¹ Bu çalışmalarda Hz. Peygam-

1 Bkz. Muhammed Mustafa el-Merağî, *Bahsun fi Tercemeti'l-Kur'ani'l-Kerim ve Ahkâmihâ*, (Beirut: 1401-1981); Muhammed Ferid Vecdi, *el-Edilletu'l-İlmîyye alâ Cevâzi Tercemeti Maâni'l-Kur'âni ilâ'l-Luğâti'l-Ecnebiyye*, (el-Kâhire: Matbaatu'l-Maâhid ed-Diniyye, 1355/1936); Hidayet Aydar, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, (İstanbul: Kur'an Okulu Yayıncılık, 1996); Halil Altuntaş, *Kur'an Tercümesi ve Tercümeyle Namaz Meselesi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1998.

ber'in mektuplarında bulunan ayetlerin tercüme edilmesi,² Selman-ı Farisi'ye atfedilen Fatıha suresi tercümesi³ gibi argümanlar ileri sürülmüştür. Başta Ebu Hanife olmak üzere bazı mezhep imamları ve önemli âlimlerin konuyla ilgili görüş ve düşünceleri,⁴ bu paralelde Kur'an'ın oldukça eski dönemlerden beri tercüme edilmeye başlanması⁵ ve halen de bu faaliyetin durmaksızın sürüyor olması vs. de kanıt olarak kullanılmıştır. Ayrıca her millete peygamber gönderilmesi⁶ ve bu peygamberin de kendi kavminin dilini konuşan bir kişi olması,⁷ Hz. Muhammed'in ve getirdiği Kur'an'ın "evrensel" olması⁸ gibi hususlar da delil olarak ileri sürülmüştür.⁹ Biz burada bütün bunlardan farklı olarak, -ama yine aynı paralelde olmak üzere- Kur'an'ın yaşadığı nü-

- 2 Geniş bilgi için bkz. Ebu Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kubrâ*, (Beirut: Dâru Sadr, 1968), I/258; Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, (Çev. S.Tuğ), (İstanbul: İrfan Yayınları, 1400/1980), I/373.
- 3 Bkz. Ebu Muzaffer Şahfur el-İsferâyîni, *Tâcu't-Terâcim fî Tefşîri'l-Kur'âni li'l-Eâcim*'den naklen Fadl el-Hâdi Zeyn Muhammed Ömer Ali, *et-Tefâsîr bi'l-Luğati'l-Fârsiyye ve't-Ticâhâtuhâ*, (Doktora tezi, Câmiatu İmam Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, Kulliyetu Usûli'd-Dîn Kısmu'l-Kur'an ve Ulûmuh 2000), I/48; Ebûbekir Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût*, (Tahkik Ebû Abdillâh M.H.İ. eş-Şâfiî), (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1421/2001), I/138.
- 4 Bkz. Ebu Abdillâh Muhammed b. Huseyin eş-Şeybânî, *el-Câmi'u's-Sağîr*, (Beirut: Âlemu'l-Kutub, 1406/1986), 94; aynı mlf, *Kitâbu'l-Asl el-Ma'rûf bi'l-Mebsût*, (Tashihi: Ebû'l-Vefâ el-Efgânî), (Beirut: Âlemu'l-Kutub, 1410/1990) I/39; es-Serahsî, a.g.e., I/138; Alâuddîn Ebûbekir b. Mes'ûd el-Kâsânî el-Hanefî, *Kitâbu Bedâ'i's-Sanâ'i fî Tertîbi's-Serâ'i*, (Tahk. M.H.T. Halebî), (Beirut: Dâru'l-Ma'rife, 1420/2000), I/188; Burhanuddin Ebû'l-Hasan el-Merğînânî, *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mubtedâ*, (maa'l-Binâye), (Tahkik. E.S.Şabân), (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1420/1999), II/178-179.
- 5 İlk tercüme hakkında bilgi için bkz. Abdulkadir İnan, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercümeleri Üzerine Bir İnceleme*, (Ankara: 1961), 7-8; Ali Şevah İshak, *Mu'cemu Musannafati'l-Kur'ani'l-Kerim*, (Riyad: 1404/1984), II/12; Ekmeleddin İhsanoğlu, "el-Cuhudu'l-Mebzule fi Muhafazati ale'l-Kur'ani'l-Kerim ve Tercemetih", *en-Nedvetu'l-Alemiyye Havle Tercemeti Maani'l-Kur'ani'l-Kerim*, (yy., 1395), 267; Ahmed Zeki Velidi Togan, "Kur'an'ın İlk Türkçe Tercümesi", *İslam Tetkikleri Enstitüsü dergisi*, IV (1964), 1-9; J.D. Pearson, "Translation of the Kur'an", *The Encyclopaedia of Islam*, (Leiden: 1981), V/430; Janos Eckmann, *Kur'an'ın Doğru Türkçesindeki Tercümesi*, (İstanbul: 1975), 16; Muhammed Hamidullah, *Kur'an Tarihi*, (Çev. S. Mutlu), (İstanbul: 1400/1980), 65; Muhammed Hamidullah, "Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Yazma Tercümesi", (Çev. S. Tuğ), *Türkiyat Mecmuası*, XIV (1964), (İstanbul: 1965), 67; Aydar, Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi, 94-110.
- 6 Bkz. el-İsra, 17/15.
- 7 Bkz. İbrahim, 14/4.
- 8 Bkz. en-Nisa, 4/79; el-Enbiya, 21/107; Sebe, 34/28. Ayrıca bkz. Muhammed b. İsmail el-Buhâri, *Sahîhu'l-Buhâri*, (Kutub-i sitte içinde), (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981), et-Teyemmüm, I; es-Salâh, 56.
- 9 Geniş bilgi için bkz. Aydar, Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi, 178-213.

zul süreci içinde göksel âlemde bir tercümesinin olup olmadığı üzerinde durmaya; olaya -tabir caizse- göksel pencereden bakmaya çalışacağız.

Kur'an, erbabının bildiği gibi, Levh-ı Mahfuz'da teşekkül ettikten sonra, Cibril'e intikal etmiş; o da onu Hz. Peygamber'e getirmiştir. Bu süreçle ilgili kaynaklarımızda oldukça detaylı bilgiler verilmiştir.¹⁰ Kaynaklarımızda verilen bilgilerden daha önemli olarak bizzat Kur'an, Levh-ı Mahfuz,¹¹ kitab-ı meknun,¹² ümmü'l-kitap¹³ gibi kavramlar kullanmakta; meleklerin elindeki sayfalardan,¹⁴ mutahharun denen meleklerden başkasının ona dokunamamasından,¹⁵ mukarrebun denen meleklerin şahitlik yapmasından¹⁶ vs. bahsetmektedir. Aşağıda detaylı olarak verileceği üzere bütün bunlar zihinlerde göksel âlemde "somut" bir Kur'an algısı uyandırmaktadır. Bunun yanında Kur'an, yaşadığı nüzul sürecinde "mana" değil, fakat şekil bakımından bir değişim, bir başkalaşım da yaşamıştır.

İşte bu makalede bütün bunların üzerinde durularak, "tercüme"yle ilişkisi kurulmaya çalışılmaktadır. Burada bizim "tercüme"den kastımız, bir metnin başkaları tarafından bilinir, anlaşılır kılınmasıdır. Esasen bu da bir tür tercümedir ve bu, "dil içi tercüme", yani bir dilin kendi içinde yapılan bir tercüme olarak adlandırılmaktadır.¹⁷ Nitekim Kur'an metnini, herkesin rahat anlayacağı şekilde açıkladığı için Abdullah İbn Abbas'a (v. 78/687), "tercümanü'l-Kur'an" denmiştir.¹⁸ Arap dilindeki ibareleri çok güzel bir şekilde açıkladığı için Kitabü'l-Ayn'ın müellifi Halil b. Ahmed'e (v. 175/791) de "Arap dilinin tercümanı" denmiştir.¹⁹ İbn Abbas'ın açıklamalarını halka

10 Bkz. Bedruddin Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, (Tahk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), (Beyrut: Dâru't-Turâs, ts.), I/228-229; Celâluddin Abdurrahman es-Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, (Tahk. Merkezu'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye), (yy., ts.), I/268-275; Muhammed Abdulazim ez-Zerkânî, *Menâhiu'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, (Tahk. F.Ahmed Zemerli), (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1415/1995), I/37-47.

11 Bkz. El-Buruç, 85/21-22.

12 Bkz. El-Vakıa, 56/78.

13 Bkz. Er-Ra'd, 13/39; Ez-Zuhuruf, 43/3.

14 Bkz. Abese, 80/13-16.

15 Bkz. El-Vakıa, 56/79.

16 Bkz. El-Mutaffifin, 83/21.

17 Bkz. Faruk Gürbüz, *Tercüme Problemleri ve Mealler*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004), 23-49.

18 Bkz. Şihâbuddin Ebu'l-Fadl Ahmet b. Ali İbn Hacer el-Askalanî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, (Beyrut, 1328), II/332; Ebu'l-Fadl Ahmed İbn Hacer el-Askalanî, *Fethu'l-Bâri Şerhu Sahîhi'l-Buhâri*, (Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 1379), VII/100; ez-Zerkeşî, a.g.e., I/8; es-Suyûtî, el-İtkân, VII/2327; Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-Mufessîrîn*, (el-Kahire: Mektebetu Vehbe, 2000), I/51.

19 Bkz. Ebu Abdurrahman el-Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, (Tahk. D. Mehdi el-Mahzumi - D. İbrahim es-Samerrai), (Dâru Mektebeti'l-Hilâl, ts.), V/5.

duyurup anlamalarını sağladığı için de Ebu Cemre Nasr b. İmran'ın bu davranışı “tercümanlık yapmak” olarak nitelendirilmiştir.²⁰ Ayrıca -mesela Sahih-i Buhari'de- bazı bab başlıklarında “tercüme” lafzı kullanılmış; bununla o babın ne ile ilgili olduğu belirtilmek istenmiştir.²¹ Kur'an'ın Levh-ı Mahfuz'da Cebrail ve diğer bazı melekler tarafından bilinir kılınması; Hz. Peygamber'in ona muttali kılınması ve onun da Kur'an'ı insanlara aktararak anlamalarını sağlaması, bütün bunlar bu açıdan birer tercüme faaliyetidir. Zira bütün bu faaliyetler sayesinde Kur'an'ın “başkaları” tarafından bilinip anlaşılması sağlanmıştır.

Öte yandan, Kur'an'da Allah ile melekler arasında cereyan eden bazı diyalog örneklerine şahit olmaktadır.²² Allah'ın şeytanla olan diyalogu da Kur'an'da geçmektedir.²³ Yine Allah'ın bazı peygamberlerle birebir konuştuğuna dair örnekler;²⁴ peygamberlerle kavimleri arasında cereyan eden konuşma örnekleri²⁵ vs. de Kur'an'da bolca geçmektedir.²⁶ “Konuşma” çerçevesi içerisinde bunlara baktığımızda, esas itibariyle Arapça olmayan bu diyalogların Kur'an'da Arapça olarak verilmesi, hemen akla “tercüme” olgusunu getirmektedir. Üstelik bu “tercüme”, tamamıyla “diller arası bir tercüme”, yani bizim günlük dilde kullandığımız manada bir tercümedir.

Makalede “Levh-ı Mahfuz”, “kitab-ı meknun”, “ümmü'l-kitap”, “Sefere melekleri”, “mutahharun”, “mukarrebun”, “beytü'l-izze” gibi kavramlar, bizim bildiğimiz manada maddi bir varlık olarak değerlendirilmemiştir. Bunları, tamamen Allah Teâlâ'nın ilminin enginliğini bize aktarmak üzere kullanılmış bir takım simgeler olarak görüyoruz. Bununla birlikte bütün bunlar, biz daha iyi anlayalım diye Kur'an'da “maddi birer varlık” gibi sunulmuş, bunlarla ilgili olarak, bizim dünya hayatında maddi varlıklar için istimal ettiğimiz tabirler kullanılmıştır. Dolayısıyla bunlara bakıl-

20 Bkz. el-Buhâri, İlim, 25; Ahkâm, 40; Müslim b. el-Haccac, *Sahîhu Müslim*, (Kutub-i sitte içinde), (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981), İman, 24; Ebu'l-Abbas Şihâbuddin Ahmed b. Muhammed el-Kastalânî, *İrşâdu's-Sâri li Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, (Beirut, ts.), I/186; Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, (el-Kahire: 1392/1972) (?), I/186.

21 Bkz. Buhari, Ahkam, 40; Ibn Hacer el-Askalani, Fethu'l-Bâri, XXVII/215; Bedruddin Mahmud el-Aynî, *Umdetu'l-Kâri Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Babu tercemeti'l-Hukkam ve hel yecuzu tercumanun vahidun, (el-Kahire, 1392/1972), XXXV/299; en-Nevevi, a.g.e., I/186.

22 Bkz. El-Bakara, 2/30-34.

23 Bkz. El-A'raf, 7/12-18.

24 Bkz. Taha, 20/11-37.

25 Bkz. Eş-Şuara, 26/10-190.

26 Kur'an'da konuşma örnekleri için bkz. Hidayet Aydar, “Kur'an-ı Kerim ve Diğer Kutsal Kitaplarda Konuşma Örnekleri”, *Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi*, (Bişkek: 2008), 5-6 (2008), 29-48.

dığında zihinde bir tür “maddeleşme” canlanmaktadır. Bilhassa bazı âlimlerimizin bunlarla ilgili verdiği bilgiler, yaptıkları nitelemeler, bunları adeta bütünüyle maddeleştirmiştir. Ancak biz bunların, dünya değerleri ölçüğünde birer “maddî” varlık olarak değerlendirilmesinden yana değiliz. Bunlar birer simge, birer sembol olarak kabul edilmelidir.

Dolayısıyla çalışma boyunca geçecek bu tür kavramlar; yine makalede kullanılan “maddeleşme” “somutlaşma” gibi kelimeler, göksel âleme ait bir maddeleşmeyi ifade etmek üzere kullanılmışlardır; bunların dünyevi değerleri ifade edilen maddeleşmeyle ilgisi yoktur. Yine makalede, sözü edilen “değişim”, “başkalaşım”, “farklılaşma”, gibi kavramlarla da, Kur'an'ın nüzul aşamasında bir halden diğer bir hale, bir kategoriden başka bir kategoriye geçişi kast edilmiştir.

I- Kur'an-ı Kerim'in Nüzul Aşamaları ve Tercüme Meselesi

Kur'an, bütünüyle bir vahiy ürünü olduğunu ve vahiy yoluyla Hz. Muhammed'e indirildiğini söylüyor.²⁷ Ayrıca bu indirme sürecinde Cebrail'in (er-ruhu'l-emin) rolü ve fonksiyonundan da söz ediyor.²⁸ Yine bu nüzul süreci zaman zaman bazı âlimlerce toptan indirme anlamına gelen “inzal” kelimesiyle, bazen de parça parça indirme manasına gelen “tenzil” kelimesiyle anlatılmıştır.²⁹ Bir ayette Kur'an'ın korunmuş bir levha olan “Levh-ı Mahfuz”da,³⁰ diğer birinde ise onun saklı kitap manasına gelen “kitab-ı meknun”da olduğu belirtilmiştir.³¹ Onun, içinde her şeyin yer aldığı ümmü'l-kitapla³² da ilişkisi kurulmuş;³³ Sefere denen meleklerin elinde tertemiz sayfalarda yüce makamlarda tutulduğundan söz edilmiştir.³⁴

Bütün bunları ve benzeri diğer bazı hususları göz önünde bulunduran âlimlerimiz, Kur'an'ın nüzul ve itikaliyle ilgili bazı aşamalar belirlemişlerdir. Ekseri âlimlerimiz, Kur'an'ın Levh-ı Mahfuz'da vücut bulmasının ardından, toptan beytü'l-izze

27 El-En'am, 6/50; el-A'raf, 7/203; en-Necm, 53/4.

28 Bkz. el-Bakara, 2/97; eş-Şuara, 26/192-195; en-Necm, 53/4-6.

29 Bkz. Ebu'l-Kasım el-Hüseyn b. Muhammed er-Rağıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, (Beyrut: Daru'l-Ma'rife, ts.), 489; Ez-Zerkeşi, a.g.e., I/231, es-Suyuti, el-İtkan, I/276-280.

30 Bkz. El-Buruc, 85/21-22.

31 Bkz. El- Vakıa, 56/78.

32 Bkz. Er-Ra'd, 13/39; ez-Zuhruf, 43/3.

33 Bkz. Hidayet Aydar, “Kur'an'da Kitap Kavramı ve Bir Kitap Olarak Levh-ı Mahfuz”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 2 (2000), 103-141.

34 Bkz. Abese, 80/13-16.

denen dünya semasına indirildiğini,³⁵ oradan da melek Cebrail tarafından peyderpey Hz. Peygamber'e inzal edildiğini söylemişlerdir. Bir kısmı doğrudan Allah tarafından melek Cebrail aracılığıyla Hz. Peygamber'e ulaştırıldığını söylerken, bir kısmı da onun Levh-ı Mahfuz'da vücut bulmasından sonra melek Cebrail tarafından Hz. Peygamber'e getirildiğini belirtmiştir. Kur'an'ın Levh-ı Mahfuz'da vücut bulmasının ardından Sefere denen melekler tarafından istinsah edilerek toplu bir şekilde dünya semasında Cebrail'e intikal ettirildiği, oradan da peyderpey Hz. Peygamber'e inzal edildiği de söylenmiştir.³⁶ Şimdi bir kısmının Kur'an'dan ve sahih hadisten kaynağının bulunmadığı bu süreçleri, topluca ve "tercüme" bakış açısıyla görmeye çalışalım:

1- Soyuttan Simgeye İntikal ve Tercüme

Âlimlerimiz Kur'an'ın mana olarak Allah'a ait olduğu konusunda hemfikirdirler. O süreçte bu manaların -melekler de dâhil- yaratılmışlara has bir takım sıfatlar taşıması mümkün değildir; onlar sadece manadır; yalnızca Allah'ın bildiği soyut manalar... Bu aşamada bu soyut manaların mahiyeti ve muhtevası hakkında bilgimiz yoktur. Gerçi kelimeler arasında bu hususlar, yani Allah'ın ilim ve kelam sıfatları, bunların tezahür şekilleri; Allah'ın bir şeyleri biliyor olmasının manası, bu bilgilerin ezeli veya muhdes olması vs. gibi konular uzun uzun tartışılmıştır.³⁷ Ancak, bizim konunuzla doğrudan alakalı olmadığı için bunların üzerinde durmaya gerek görmüyoruz. Bizi bu aşamada ilgilendiren, bu soyut manaların, korunma altındaki bir levhaya; Levh-ı Mahfuz'a aktarılması ve bunun ne manaya geldiği hususudur. Bu ma-

35 Buna dair eleştiri için bkz. Süleyman Ateş, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988), I/307, XI/23; Zeki Duman, "Kelamullah'ın Levh-ı Mahfuzdan Cebrail'e İntikali ve Hz. Peygamber'e İnzali", *İslami İlimler Dergisi Tefsir Sayısı*, c. 5, sayı 1 (Bahar 2010), 70; Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü*, (İstanbul: İFAV Yayınları, 2009), 71-72.

36 Bunlar için bkz. ez-Zerkeşi, a.g.e., I/228-229; es-Suyuti, el-İtkan, I/268-275; ez-Zerkani, a.g.e., I/39-51.

37 Kelam mezheplerimizde Kur'an'ın lafzen ve manen mi, yoksa sadece manen mi Allah'a ait olduğu; manaların O'nun zatıyla birlikte var olup olmadığı; kelamının mahluk olup olmadığı gibi hususlar uzun uzadıya tartışılmıştır. Burada bunlara temas etmeye gerek görmüyoruz. Geniş bilgi için bkz. Ebu'l-Hasan el-Eş'ârî, *Makalâtü'l-İslâmiyyîn ve İhtilâfı'l-Musallîn*, (nşr. Helmut Ritter), (Almanya: 1400/1980), 584; Ebu Hâmid Muhammed b. Ahmed el-Gazâlî, *Kavâidü'l-Akâid*, (nşr. Musa Muhammed Ali), (Beyrut: 1405/1985), 182-186; Adududdin İcî, *el-Mevâkıf fi İlmî'l-Kelâm*, (el-Kâhîre: Mektebetü'l-Mutenebbi, ts.), 294; İmâmu'l-Haremeyn Abdülmelik b. Abdillâh *el-İrşâd ilâ Kavâitü'l-Edilleti fi Usûli'l-İtikâd*, (nşr. Muhammed Yusuf Musa-Ali Abdülmun'in Abduhamid), (Mısır, 1369/1950), 132; Teftazânî, *Şerhu'l-Akâid*, (İstanbul: Bahar Matbaası, 1973), 93; Necdet Çağıl, İlahi Kelamın Tabiatı, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 19-62; Yusuf Şevki Yavuz, "Halku'l-Kur'an", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DLA), (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), XV/371-375.

nalar, daha önce sadece Allah katında mevcut iken, şimdi artık başka bir yerde; bir levhada (Levh-ı Mahfuz'da) da var kılınmıştır.³⁸

a- İlahî bilgilerin somutlaşması

Acaba burada bir “maddeleşme”den bahsedebilir miyiz? Kur'an'daki bazı ayetler, bunlarla ilgili rivayet edilen bazı hadisler ve âlimlerimizin konuyla ilgili görüş ve kanaatlerine baktığımız zaman, Levh-ı Mahfuz'da bir maddeleşmenin söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Söz gelişi Allah, en başta Kur'an'la birlikte ilahî bilginin vücut bulduğu mekân için “şüphesiz o, şerefli bir Kur'an'dır; korunmuş bir levhadadır (Levh-ı Mahfuz'dadır)”³⁹ diyerek “Levh-ı Mahfuz” tabirini kullanıyor. “Levh” kelimesi,⁴⁰ Kur'an'da buradaki ibarede geçtiği üzere sadece bir kez geçer. Kelimenin çoğul formu olan “elvah” ise, üçü Hz. Musa'ya verilen Tevrat'ın üzerinde yazılı olduğu belgelerle, biri de Nuh'un gemisinin tahtalarıyla ilgili olmak üzere Kur'an'da dört kez geçer⁴¹ ve bütün buralarda dünya şartlarında bizim bildiğimiz maddî varlıkları ifade etmek üzere kullanılır. Mahfuz kelimesi ise, yine buradaki ayetin dışında bir kez geçmektedir ve orada göğün korunmuş bir tavan kılındığından bahseder.⁴²

Levh-ı Mahfuz'la ilgili verilen bütün bu bilgiler ve yapılan nitelemeler, onun adeta maddî bir yapıya sahip somut bir varlık olduğunu çağırıştırıyor.⁴³ Yani bütünüyle soyut olan ilahî bilgi, burada somuta dönüşmüş, adeta maddeleşmiştir.

Öte yandan bir ayette “şüphesiz o değerli bir Kur'an'dır; kitab-ı meknundur”⁴⁴ denmektedir. Burada geçen Kitab-ı meknun tabiri⁴⁵ de “somut” bir yapıyı hatıra ge-

38 Levh-ı Mahfuz ve mahiyeti hakkında bilgi için bkz. Aydar, “Kur'an'da Kitap Kavramı...” 63-141; Zeki Duman, “Levh-ı Mahfuz ve Kur'an”, *Marife*, yıl 8, sayı 1 (Bahar 2008), 9-44; Abdurrahman Ateş, “Tefsir Geleneğinde Levh-i Mahfuz Düşüncesi”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 2003, cilt: XVI, sayı: 3, s. 391-404;

39 El-Buruc, 85/21-22; Yusuf Şevki Yavuz, “Levh-i Mahfuz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA), cilt 27 (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 151.

40 Manaları hakkında derli toplu bilgi için bkz. Duman, “Levh-ı Mahfuz ve Kur'an”, 12-13; İbrahim Aslan, “Levh-ı Mahfuzun Delaleti Sorunu”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 50 (1), (2009), 44.

41 Bkz. El-A'raf, 7/145, 150, 154; el-Kamer, 55/13.

42 Bkz. el-Enbiya, 21/32.

43 Bkz. F. Buhl, “Kur'an”, *İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1977), VI/997; Wensinck, “Levh”, *İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: 1977), VII/48-49; Theodorl Nöldeke-Freidrich Schwally, *Kur'an Tarihi*, (Çev. M. Sencer), (İstanbul: 1970), 3.

44 el-Vakıa, 56/77-79.

45 Bkz. Hasan Elik, *Kur'an'ın Korunmuşluğu Üzerine*, (İstanbul: İFAV Yayınları, 1998), 31-60.

tiriyor.⁴⁶ Kitap kelimesi, Kur'an'da pek çok kez geçer⁴⁷ ve buralarda genelde bir takım bilgilerin, hususların üzerine yazıldığı belge manalarında kullanılır.⁴⁸ Meknun ise, gizli, saklı, örtülü olan gibi anlamlardadır⁴⁹ ve Kur'an'da da hurileri tavsif bağlamında bu manada geçer.⁵⁰ Kavram olarak “kitab-ı meknun”, “saklı kitap” anlamındadır; “korunmuş levha” manasına gelen “Levh-ı Mahfuz”la aynı anlamı taşımaktadır.⁵¹ Esasen Yüce Allah da, bir ayette Kur'an'ın Levh-ı Mahfuz'da olduğunu,⁵² diğer bir ayette ise kitab-ı meknunda bulunduğunu⁵³ belirterek, bu iki tabirin aynı anlamı verdiğini bildirmiştir.⁵⁴

Aynı şekilde “ona sadece mutahharun dokunur”⁵⁵ anlamındaki ayette de bir müşahhaslaşma göze çarpıyor. Burada kitab-ı meknuna ve onda bulunan Kur'an'a sadece “mutahharun” denen meleklerin dokunduğu belirtiliyor⁵⁶ ki, ayette geçen “mutahharun” ve “dokunmak” kelimeleri de, yine somut bir varlığı akla getiriyor. Kaynaklarımızda ekseriyetle mutahharun’un kitab-ı meknun ve ondaki Kur'an'la görevli bir gurup melek olduğu belirtiliyor.⁵⁷

- 46 Bkz. Ebu Cafer Muhammed İbn Cerir et-Taberi, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Ayi'l-Kur'ân*, (Tahk. A.Abdulmuhsin et-Turkî), (er-Riyâd: Dâru Hecer, ts.), XXVII/106; el-Fahr er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr (Mefâtihu'l-Çayb)*, (Beirut, ts.), XXIX/190-196; Nâsiruddîn Ebu'l-Hayr Abdullah b. Ömer el-Kâdî el-Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, (İ'fat: Muhammed Abdurrahman el-Maraşlı), (Beirut: Dâru İhyâit-Turâsî'l-Arabi-Müessesetü't-Tarihî'l-Arabi, ts), V/183.
- 47 Bkz. M. Fuad Abdulkâfi, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfazi'l-Kur'ani'l-Kerim*, (İstanbul: Mektebetü'l-İslamiyye, 1982), 591-595.
- 48 Bkz. Er-Râğîb el-İsfahânî; 423-425; Aydar, “Kur'an'da Kitap Kavramı ve Levh-ı Mahfuz”, 67-74; Murat Sütlün, “Kur'an'da Kitap Kavramı ve Kur'an Vahiylere Kitaplaşması”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 13-15 (1997), 56-68.
- 49 Bkz. er-Râğîb el-İsfahânî, a.g.e., 442; Muhammed b. Mükrim İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, (Beirut: Dâru Sadr, ts.), XIII/360.
- 50 Bkz. es-Saffat, 37/49; et-Tur, 52/24; el-Vakıa, 56/23.
- 51 Bkz. er-Râğîb el-İsfahânî, a.g.e., 442; İbn Manzûr, a.g.e., XIII/360.
- 52 Bkz. El-Buruç, 85/21-22.
- 53 Bkz. El-Vakıa, 56/78.
- 54 Ayrıca bkz. Suyûtî, el-İtkân, IV/1436; Duman, “Levh-ı Mahfuz ve Kur'an”, 14-15; Aydar, “Kur'an'da Kitap Kavramı ve Bir Kitap Olarak Levh-ı Mahfuz”, 103-111; Elik, a.g.e., 24-36.
- 55 El-Vakıa, 56/79.
- 56 Bkz. Ebubekir Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, (Beirut, ts.), V/300; Ebubekir Muhammed b. Abdillâh İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, (Talik ve tahrîç: M. Abdulkadir Ata), (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424/2003), IV/175.
- 57 Bkz. Geniş bilgi için bkz. Hidayet Aydar, “Kur'an'a Dokunmak ve Abdest Meselesi”, *Kur'an Araştırmaları, Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, Yıl 1, Sayı 4, (İstanbul 1998), 55-75.

Burada geçen ifadelere baktığımızda zahir itibariyle bir “maddeleşme”nin söz konusu olduğu görülmektedir. Ne var ki bunun, dünya şartlarında bildiğimiz “maddeleşme”den farklı bir şey olduğunda şüphe yoktur. Esasen melekler mücerret varlıklar olduklarına göre, onlarla ilgili bütün kavramlar da soyut manalar ifade eder. Bununla beraber bizim bilmediğimiz bir âlemde bunların da kendine göre bir boyutu olabilir ve o boyut içerisinde somut oluşları söz konusu edilebilir. Yani bizim şu an kavrayamadığımız ve bilgisine erişemediğimiz bir boyutta meleklerin ve Levh-ı Mahfuz’un kendine has müşahhas bir varlığı olabilir. O boyutta Levh-ı Mahfuz’un bulunduğu, saklandığı bir mekân olabilir. Ayette ona “Levh-ı Mahfuz”, “kitab-ı meknun” denmesi de esasen bunu göstermektedir.

Bu aşama, Kur’an’ın nüzul sürecinde yaşadığı ilk aşamadır ve aynı zamanda tamamen soyut iken, göksel âlemin kendine has ölçütleriyle “somutlaşarak” yaşadığı ilk “değişim”dir. Buna göre Kur’an, daha önce sadece Allah’ın bilgisi dâhilinde soyut/mücerret bir bilgiyken, somutlaşarak/müşahhaslaşarak bir değişim ve dönüşüm yaşamış; bu somutlaşan hali Levh-ı Mahfuz denen bir “mekân”da vücut bulmuştur.⁵⁸

b- İlahi bilgilerin sembol, simge veya yazı halinde kaydı

Bu vücut bulma nasıl olmuş olabilir? Kaynaklarımızda verilen bilgilere göre, Allah Teâlâ ilk önce “kalem”i yaratmış; ona “yaz!” demiş; o da “ne yazayım?” deyince, yüce Allah, “kıyamete kadar olacak şeyleri” demiş ve o da yazmıştır.⁵⁹ Böylece ilahi bilgi daha önce tamamen soyut iken, “kalem”in onu yazmaya başlamasından sonra mahiyetini bilemediğimiz bir şekilde, nevini, türünü, bilemediğimiz bir simgeye, sembole veya yazıya geçirilmiştir. O artık tabir caizse, Levh-ı Mahfuzda “yazılı bir belge” -mahiyetini bilemediğimiz, ama bizim dünya şartlarında bildiğimiz belgeden farklı bir belge- haline gelmiştir. Nitekim ünlü müfessirimiz Hamdi Yazır (v. 1942) bu aşamada, ilahi bilgiler için, “kalem-i a’lanın Levh-ı Mahfuz’a yazdığı sahiyeler” ifadesini kullanıyor.⁶⁰

58 Bkz. ez-Zerkânî, a.g.e., I/39-40; Elik, *Kur’an’ın Korunmuşluğu Üzerine*, 16.

59 Ebu İsa et-Tirmizî, *Sünenu’t-Tirmizî*, (Kutub-i Sitte içinde), (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981), Tefsir, 68/Kalem Suresi, 76; el-Kader, 14; Ebu Dâvûd es-Sicistânî, *Sünenu Ebî Dâvûd*, (Kutub-i Sitte içinde), (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1401/1981), el-Kader; Ebû Zeyd Ahmed b.Sehl el-Belhî, *Kitâbu'l-Bed’i ve't-Târih*, (Haşiye: H.U.el-Mansur), (Beyrut, ts.), I/87-88; VIII/5262-5264.

60 Bkz. Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, (İstanbul: Eser Neşriyat, 1971), VIII/5577-5588.

Başka âlimlerimiz de Levh-ı Mahfuz'daki⁶¹ yazının mahiyetiyle ilgili pek çok bilgi vermişlerdir. Buna göre Levh-ı Mahfuz'daki yazılar satır satır yazılmıştır.⁶² Bu yazıların yazımında kalem ve mürekkep kullanılmıştır. Kalem suresinde üzerine yemin edilen nun harfi (divit, mürekkep hokkası) ve kalem, işte bu yazının yazılmasında kullanılan mürekkep ve kalemdir.⁶³ Bazı eserlerde Levh-ı Mahfuz'da bu yazının bir deri üzerine yazıldığından, bu derinin neden mamul edildiğinden, boyutundan, renginden; aynı şekilde kendisiyle yazının yazıldığı kalemin niteliklerinden bahsedilmiştir⁶⁴ ki, buralarda zikredilen bütün vasıflar, dünya şartlarında bizim bilip kullandığımız maddi vasıflardır.

- 61 Hakkında geniş bilgi için bkz. Ebû Ca'fer İbn Cerîr et-Taberî, *Târîhu't-Taberî Târîhu'l-Umem ve'l-Mulûk*, (el-Kâhire 1987), I/28-30; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmî'l-Kur'ân*, (el-Kâhire, 1967), XIX/196; Ebu'l-Berekât en-Neseî, *Tefsîru'n-Neseî (Medârikü't-Tenzîl ve Hakaiku't-Te'vîl)*, (İstanbul: 1984), IV/347; Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, (Thk. Heyet), (İstanbul, 1984), VIII/394; aynı müellif, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (Beyrut, 1401/1981), I/14; Şihabuddin Mahmûd el-Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'î'l-Mesânî*, (Bulağ: 1301), IX/340; İsmail Hakkî el-Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, (Beyrut, tarihsiz), X/395-396; Muhsin Demirci, *Kur'an'ın Müteşabihleri Üzerine*, (İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1996), 178-179.
- 62 El-Kamer, 53.
- 63 Bkz. Et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân*; XXIII/143; Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed es-Semerkanî *Bahru'l-Ulûm*, (el-Mektebetu's-Şâmile), IV/314; Ebu Muhammed Abdul'l-Hak İbn Atiye el-Endulusî, *El-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri Kitâbillâhî'l-Azîz*, (Beyrut; Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1422/2001), V/345; el-Beyzâvî, a.g.e., V/233; İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII/211; Muhammed b. Yusuf Ebû Hayyân el-Endulusî, *el-Bahru'l-Muhîr*, (Tahk. Adil Ahmed Abdulmevcud- Ali Muhammed Muavvid), (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1413/1993), VIII/301-302; Celâluddin es-Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr fî't-Tefsîr bi'l-Me'sûr*, (Tahk. A.Abdulmuhsin et-Turki), (el-Kâhire: Dâru Hecer Li'l-Buhûs ve'd-Dirâsât el-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 1423/2003), XIV/619; Ebu Hafs Ömer İbn Adil, *el-Lübâb fî Ulûmî'l-Kitâb*, (Tahk. Adil Ahmed Abdulmevcud-Ali Muhammed Muavvid), (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419/1998), XIX/264; Ebussuûd b. Muhammed el-İmâdî, *Tefsîru Ebissuûd* (İrşâdu'l-Aklî's-Selîm İlä Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerim), (Tahk. A.Ahmed Ata), (er-Riyâd: Mektebetu'r-Riyad el-Hadise, ts.), V/369; Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr el-Câmi Beyne Fenneyi'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min ilmi Tefsîr*, (Tahk. Dr. Abdurrahman Emira), V/354-355; Muhammed b. Muslihuddin el-Kocavi Muhyiddin Şeyhzâde, *Haşiyetu Muhyiddin Şeyhzade ala Tefsîri'l-Kâdi el-Beyzâvî*, (Dabt: M.Abdulkadir Şahin), (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419/1999), VIII/287-288; Muhammed el-Emin eş-Şinkîfî, *Advâu'l-Beyân fî İzâhî'l-Kur'ani bi'l-Kur'an*, (Daru'l-Alem el-Fevaid, 1400/1980), VIII/417; Yazır, a.g.e., VIII/5262.
- 64 Bkz. et-Taberî, *Tarih*, I/28-30; İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII/210-212, 394; aynı müellif, *el-Bidâye*, I/14; el-Kurtubî, a.g.e., XIX/196; en-Neseî, a.g.e., IV/347; Ebu Zeyd Ahmed b.Sehl el-Belhî, *Kitabu'l-Bed'i ve't-Târîh*, (Haşiyet: H.U.el-Mansur), (Beyrut, ts.), I/87-88; el-Bursevî, a.g.e., X/395-396; el-Âlûsî, a.g.e., IX/340; Yazır, a.g.e., VIII/5262-5264; Demirci, *Kur'an'ın Müteşabihleri Üzerine*, 175-176.

Bu yazının şekli hususu gaybın konusu olmakla birlikte bazı âlimlerimiz bununla ilgili olarak da birtakım bilgiler vermişlerdir. Söz gelişi, Ez-Zerkeşi (v. 794/1392) bu noktaya temasla, Kur'an'daki her harfin, orada Kafdağı büyüklüğünde yer aldığına ve her harfin altında, Allah'tan başka kimsenin ihata edemeyeceği kadar çok bilginin olduğuna dair bir rivayet naklediyor.⁶⁵ Zerkeşi, İmam Gazali'nin (v. 505/1111) "bu harfler, Kur'an'ın manaları için birer sütredir" derken bunu kastettiğini söylüyor.⁶⁶

Bazı âlimlerimize göre ise, bu ilahi kitap, bizim anladığımız manada mürekkeple yazılmış bir kitap değil, kâinatın taslağıdır; bütün oluş âleminin programını içeren bilgi hazinesidir. Allah her şeyi bu kitapta tespit etmiştir. Fakat bu tespit ve kayıt, bizim yazışımıza benzemez. Bu, insanın gördüklerinin, algıladıklarının ve öğrendiklerinin beynine kayıt ve depo edilmesine benzer. Bunun mahiyetini biz bilemeyiz.⁶⁷ Allah'ın bilgisinin tespit edildiği bu kitabın niteliğini Allah bilir. Bu, insanın kavrayabileceği türden bir kitap değildir.⁶⁸ Buna göre, nasıl bir ağacın bütün özellikleri çekirdeğinde, bir insanın bütün hususiyetleri genlerinde mevcut ise, bütün bilgiler de o şekilde Levh-ı Mahfuzda saklıdır. Onun maddi bir kitapla hiçbir ilgisi yoktur.⁶⁹

Öte yandan Levh-ı Mahfuz'un, ilahi bilginin kendisiyle sembolize edildiği bir kavram olduğuna dair görüşler de vardır.⁷⁰

Biz de burada Levh-ı Mahfuz ve ona benzer kavramlardan "somut" diye söz ederken, bunun dünya şartlarına göre değil, gök âleminin tam olarak idrak edemediğimiz şartlarına göre "somut" demiş oluyoruz. Bunu da Kur'an'da ve hadislerde onların "somut" olduğunu çağrıştıran açık ifadelerin yer almasından hareketle diyoruz.

Gök âlemine göre somut bir yapıya sahip olan ve içine -Kur'an dâhil- ilahi bilginin bir kalemlle yazıldığı Levh-ı Mahfuzdaki bu yazıların, "Sefere" denen melekler aracılığıyla oradan istinsah edildiğine, bu sayfaların titizlikle korunduğuna dair bazı rivayetler vardır.⁷¹ "Hayır! O (Kur'an) bir tezkiredir! Dileyen ondan ders ve ibret alır.

65 ez-Zerkeşi, a.g.e., I/229.

66 Ez-Zerkeşi, a.g.e., I/229.

67 Ateş, Tefsir, III/158.

68 Ateş, Tefsir, VII/237.

69 Ateş, Tefsir, III/142.

70 Bk. Elik, a.g.e., 22-23.

71 Bkz. es-Semerkandi, a.g.e., IV/370; Takiyuddin Ahmed İbn Teymiyye, *Mecmûu Fetâva*, (Rabat, ts.), XII/126; Yazır, a.g.e., VIII/5577-5580; Subhi es-Salih, *Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'an*, (Beyrut, 1982), 51; E Mennâu'l-Kattân, *Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'an*, (el-Kahire: Mektebetu Vehbe, 2000), 29-30; Elik, *Kur'an'ın Korunmuşluğu Üzerine*, 16.

O değerli, yükseltilmiş tertemiz sayfalarda yer almaktadır. Her türlü günah ve kusurdan beri yüce değerli meleklerin elindedir”⁷² ayetleri de bunun için delil olarak kullanılır. Bu ayetlerde o soyut manaların değerli sayfalarda muhafaza altına alındığı; bu sayfaların yüksek makamlara konulduğu ve tertemiz olduğu; bütün bu işlemlerin de her türlü kötülükten beri “Sefere” denen değerli meleklerin eliyle yapıldığı belirtilir.

İşte bu melekler, sadece Yüce Allah'ın bilgisi dâhilinde olan manaları, artık kendilerince bilinecek bir takım sembol, simge, işaret veya yine kendilerine has bir yazı çeşidine dönüştürerek değerli, temiz sayfalara aktarmış ve onları yüksek yerlerde korumaya altına almışlardır.

Levh-ı Mahfuz'da yer alan yazının Arapça olduğuna ve Kur'an'ın Arapça harflerle oraya kaydedildiğine dair bazı rivayetler vardır. es-Semerkandi'den (v.373/983) nakledildiğine göre,⁷³ Kur'an lafız ve mana olarak Levh-ı Mahfuz'da yazılı idi.⁷⁴ Öte yandan bazı âlimlerimiz, gök ehlinin dilinin Arapça olduğuna ve Kur'an'ın gökte Arapça olarak okunduğuna işaret etmişlerdir.⁷⁵ Süfyan es-Sevri (v. 161/778) ise, bütün kutsal kitapların, Levh-ı Mahfuz'da Arapça olduğunu belirtmektedir. Ona göre bu kitaplar hangi peygambere verilecekse ona Arapça olarak indirilir, daha sonra o peygamber tarafından halkının diline çevrilir.⁷⁶

Bu görüşün ciddi bir dayanağının olmadığı açıktır. Ayetlere baktığımız zaman, Kur'an'da bunun tam tersi bir anlayışın mevcut olduğunu görürüz. Şöyle ki:

a- Muhtelif ayetlerde Kur'an'ın “Arapça kılındığından” bahsedilmektedir: “Ha mîm; apaçık kitaba (el-kitabu'l-mübin) andolsun ki, Biz onu, anlayasınız diye Arapça bir kitap kıldık”;⁷⁷ “Elif lam ra; onu anlayasınız diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik”;⁷⁸ “İşte böylece onu Arapça bir hüküm olarak indirdik”;⁷⁹ “İşte böylece onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik”.⁸⁰ Bu ayetler çok açık bir şekilde gösteriyor ki, Kur'an, ne Allah'ın ilmi dâhilinde manalardan ibaretken, ne de Levh-ı Mahfuzda var kılındığında, Arapça değil idi; bundan başka fakat mahiyetini bilemediğimiz bir ni-

72 Abese, 80/11-16.

73 Buradaki es-Semerkandi'den kasıt Ebu'l-Leys ise eğer, biz Ebu'l-Leys'in *Bahru'l-Ulûm* adlı tefsirinde el-Mektebetu's-Şamilede yaptığımız aramada bu bilgiye rastlamadık. Sadece Kur'an'ın orada yazılı olduğuna dair bilgiye rastladık. (es-Semerkandi, a.g.e., IV/329).

74 Bkz. Zerkeşi, a.g.e., I/229; es-Suyuti, el-İtkan, I/292.

75 Zerkeşi, a.g.e., I/230; es-Suyuti, el-İtkan, I/293.

76 İbn Kesir, a.g.e., VI/172.

77 Ez-Zuhuf, 43/1-4.

78 Yusuf, 12/2.

79 Er-Ra'd, 13/37.

80 Taha, 20/113.

telikte idi. Esasen bu süreç, tamamen gaybi bir süreçtir; onu beşeri bir takım nitelermelerle izah edip değerlendirmek isabetli olmaz; böyle bir yaklaşım, aynı zamanda konuyu ve onu anlamayı zorlaştırır; hatta saptırır. O yüzden onun Levh-ı Mahfuz'da tamamen beşeri bir nitelik olan Arap dili karakterinde olduğunu kabul etmek mümkün değildir.

Öte yandan onu bu süreçte Arapça olarak görmek, yukarıda verdiğimiz bazı ayetleri anlamayı güçleştirir, hatta imkânsız kılar. Söz gelişi, şayet Kur'an Allah katında Arapça ise, "onun Arapça kılındığını" ifade eden ayetleri nasıl değerlendireceğiz? Madem Allah katında Arapça idi, o zaman neden Arapça kılınsın, zaten Arapçadır? Dolayısıyla bu bize gösteriyor ki, Kur'an gerek ilahi bilgi dâhilinde manalardan ibaretken, gerekse Levh-ı Mahfuz'da mahiyetini bilemediğimiz bir şekilde biçimsel bir hale sokulmuş iken Arapça değildi; ondan başka bir şeydi ve ondan başka şekilde idi.⁸¹

b- Başka bir ayette Kur'an'ın "acemce kılınmasından" söz edilmektedir: "Şayet biz onu acemce bir Kur'an kılsaydık, diyeceklerdi ki: Araplara acemce bir Kur'an mı!"⁸² Bu ayet de gösteriyor ki Kur'an, Allah katında ve Levh-ı Mahfuz'da ne Arapça idi, ne de insanların konuştuğu başka bir dilde (acemce) idi; o bütün bunların dışında mahiyetini bilemediğimiz bir tarzda idi. Ancak ilk muhatap kitle olan Araplara indiği için ve onlar anlasınlar diye "Arapçaya tercüme edilerek" onların dil kalıbına büründürülmüş, yani Arapça kılınmıştır.

eş-Şa'rani (v. 973/1565) de, "Yüce Allah'ın kelamı, Arabide Kur'an, Süryanide İncil, İbranide Tevrat olmuştur"⁸³ diyerek bu eserlerin Levh-ı Mahfuz'da bu dillerde olmadığını, ancak daha sonra bu dillere "tercüme" edildiğini ima etmektedir.⁸⁴

Bunlar bize gösteriyor ki, Kur'an Allah katında özü itibarıyla Arapça değildi; fakat Arapça kılındı. Yani, bulunduğu durumdan Arapçaya çevrildi, Arapçaya tercüme edildi.⁸⁵

c- Bazı meleklerin Kur'an'a muttali olmaları

Kur'an'da geçen "ona sadece tahir olanlar dokunur"⁸⁶ ayeti ve ona bağlı diğer

81 Bkz. Murat Sülün, "Vahy, Nübüvvet ve Kur'an'ın Vahyediliş Aşamaları", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 11-12, (1997), 130-131.

82 Fussilet 41/44.

83 Abdülvehhap eş-Şa'rani, *el-Yevakit ve'l-Cevahir fi Beyani Akaidi'l-Ekahir*, (el-Kahire: 1378/1959), I/94.

84 Demirci, Vahiy Gerçeği, 120.

85 Ayrıca bkz. Buhl, "Kur'an", VI/997; Wensinck, "Levh", VII/48-49; Nöldeke- Schwally, a.g.e., 3.

86 El-Vakia, 56/79.

ayetlerde işaret edilen hususlar, Kur'an'ın bu aşamada “başkaları” tarafından da bilinir kılındığını gösteriyor. Bazı âlimlerimiz, buradaki “dokunmadan” kastın, “onu okumak” ve “ondaki bilgilere muttali olmak” manasına geldiğini söylüyor. Yani, müşriklerin iddia ettiği gibi ona ve ondaki bilgilere asla şeytanlar muttali olamaz ve onu indiremezler. Sadece Allah'ın temiz ve pak olan melekleri onu okur ve ona muttali olabilir; yalnızca onlar Allah'ın izniyle onu indirebilirler.⁸⁷ ez-Zemahşeri (v. 538/1144) “ona sadece mutahhar olanlar dokunur” ayetinin tefsirinde, onun, mela-ike-i mukarrebinden başka herkesten korunduğunu söylüyor. Onlardan başka kimse ona muttali olamaz. Onlar da her türlü günahlardan arınmışlardır.⁸⁸

Zeki Duman, “onlar ancak Allah'ın ilminden, O'nun dilediği kadarını bilebilirler.”⁸⁹ ayetini delil getirerek, Sefere meleklerinin, Levh-ı Mahfuz'daki ilahi bilgiye, Allah'ın dilediği kadarına ve Allah'ın izni ve iradesiyle muttali olduklarını, onu bildiklerini, okuduklarını ve ondan yazılı veya ezberden nüsha veya nüshalar alabildiklerini belirtmektedir.⁹⁰ Buna göre, mutahharun denen veya başka bir ayette mukarrebun olarak isimlendirilen melekler,⁹¹ ona Allah'ın izin verdiği ölçüde muttali olabilmekte, içindekileri bilebilmektedirler.⁹²

Şu ayetin, bir yönü itibariyle buna işaret ettiğini söyleyebiliriz: “Allah şahitlik eder ki, sana indirdiğini, ilmiyle indirmiştir; melekler de buna şahittirler...”⁹³ Burada meleklerin “şahit” tutulması, Allah'ın ilmiyle hak olarak indirdiğine, onların da muttali olduklarını, bu intikal sürecine şahadet ettiklerini gösterir.

Bu ayetlerden, Levh-ı Mahfuz'un herkese açık bir kitap olmadığı, ona ancak belli özellikleri haiz meleklerin yaklaşılabileceği anlaşılıyor. Bu melekler de görevlerinin gereği olarak burada yazılı olanları okur ve onu başka meleklerle yazdırırlar.⁹⁴

Görüldüğü gibi tamamıyla soyut bir takım bilgilerden ibaret olması açısından Kur'ani manalar, ortam ve şekil değiştirmiştir; sadece ilahi bilgi sınırları dâhilinde iken, yani ilahi kategorideyken, şimdi artık bir levhada; melekler kategorisi ortamı-

87 Bkz. es-Semerkandi, a.g.e., IV/244; Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b.Ömer ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf an Hakaiki Ğevamidi't-Tenzil ve Uyuni'l-Akavil fi Vucuhi't-Te'vil*, (Tertib, zabt ve tashih: M.A.Şahin), Beyrut, 1415/1995, IV/59; er-Razi, a.g.e., XXIX/196; El-Beyzavi, a.g.e., VI/183; el-Alusi, a.g.e., XXVII/153.

88 Ez-Zemahşeri, a.g.e., IV/59.

89 El-Bakara, 2/255.

90 Duman, “Kelamullah'ın..”, 53.

91 El-Mutaffifin, 83/20-21.

92 el-Mutaffifin, 83/20-21.

93 En-Nisa, 4/166.

94 er-Razi, a.g.e., XXXI/125; el-Kurtubi, a.g.e., XIX/299.

na aktarılmışlardır; daha önce tamamen soyut, tamamen manadan ibaret iken, şimdi artık bir levhada bir takım simgeler, semboller, şekiller haline getirilerek kayıt altına alınmıştır; belki de o ortamın şartlarına göre dokunulabilecek bir biçim almıştır; yalnızca Allah tarafından biliniyor iken şimdi artık “başkaları” (bazı görevli melekler) tarafından da Allah’ın izin verdiği ölçüde bilinir olmuştur.⁹⁵ İşte bütün bunlar bir yönü itibarıyla bize göre bir tür tercümedir. Zira bu bilgiler daha önce yalnızca Allah tarafından biliniyor iken, ondaki bilgiler sadece Allah’a has bilgiler iken, artık başkaları da onları bilmekte, onlara muttali olmaktadır.

İnsanların, zihinlerindeki bir takım manaları simge veya semboller halinde yahut yazı cinsinden bir takım şekillere dönüştürerek başkalarına izah etmesi, onların da zihnindeki o manayı anlamasını sağlaması bir tür “tercüme”dir. Eskiden olduğu gibi bugün de bizler bazı duygu ve düşüncelerimizi, bir takım simge, sembol, işaret, şekil veya yazılarla başkalarına açıklamaktayız, yani onlara “tercüme” etmekteyiz; onlar da bu sayede bizim zihnimizdekine muttali olmaktadır. Bunu kısaca “soyut düşüncelerin semboller halinde tercümesi” diye isimlendirebiliriz.

Burada zihnimizdeki manaların anlaşılmasını, tanınmasını, bilinmesini sağlama açısından bizim yaptığımız işlem ile Kur’an’ın bu aşamada yaşamış olduğu süreç bir ölçüde benzerlik arz etmektedir. İşte bu ölçüyü göz önünde bulundurarak, Kur’an’ın bu aşamada yaşamış olduğu süreci, ondaki manaların başkaları tarafından da anlaşılmasını sağlamak açısından bir tür “tercüme” olarak değerlendirebiliriz.

2- Simgeden Söze İntikal ve Tercüme

Gayp âleminde Kur’an’ın yaşadığı ikinci bir değişim süreci, onun görevli melekler aracılığıyla Allah ile peygamberleri arasında elçi melek olan Cibril’e aktarılması; Cibril’in de onu sözlü bir şekilde Hz. Peygamber’e intikal ettirmesi sürecidir. Biz burada Sefere denen meleklerin, onu Levh-ı Mahfuz’dan istinsah edip Cibril’e intikali safhası üzerinde fazla durmayacağız.⁹⁶ Eserlerimizde uzun uzadıya anlatılan bu saf-

95 Ayrıca bkz. Nimetullah Nehcuvani, *el-Fevâtihu'l-İlâhiyye ve'l-Mefâtihu'l-Ğaybiyye*, (İstanbul, 1325), II/500; Hasan Basri Çantay, *Kur’an-ı Hakim ve Meal-i Kerim*, (İstanbul: 1969), III/1168.

96 Bkz. et-Taberi, Tefsir, XXX/343-35; es-Semerkandi, a.g.e., IV/120; er-Rağıb el-İsfahani, “nzl” maddesi; Ebu Muhammed el-Hüseyn b. Mes’ud el-Beğavi, *Mealimu't-Tenzil*, (Tahk. Heyet), (Daru't-Tiybe, 1417/1997), VIII/23, 337; ez-Zemahşeri, a.g.e., IV/218-219. er-Razi, a.g.e., XXXI/58-59; el-Kurtubi, a.g.e., IX/216-217; Ebu Hayyan el-Endulusi, a.g.e., VIII/420; İbn Kesir, Tefsir, VI-II/344; ez-Zerkeşi, a.g.e., I/229; es-Suyuti, el-İtkan, I/270-275; Bursevi, a.g.e., X/334; Muhammed b. Ali eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadir el-Cami Beyne Fenneyi'r-Rivayeti ve'd-Dirayeti min İlmî't-Tefsir*, (Tahk. A. Amire), (Daru'l-Vefa, ts.), V/509; ez-Zerkani, Menahil, I/37-38, 40-42; Yazır, a.g.e., VI-II/5577-5588; Seyyid Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an*, (Çev. İ.H.Şengüler-B.Karlığa-E.Saraç), (İstanbul: Hikmet Neşriyat, ts.), X/365; Ebu'l-A'la el-Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, (Terc Muhammed Han Kayhani ve arkadaşları), (İstanbul: İnsan Yayınları, 1997), VII/39; Muhsin Demirci, *Vahiy Gerçeği*, İstanbul, 1996, 35.

hada, tercümeyi açıkça alakadar eden bir husus olmadığı için bu aşamayı geçecek; onun “söze dönüşmesi” safhası üzerinde yoğunlaşacak ve bu noktada tercümeyle ilişkisini kurmaya çalışacağız.

Kaynaklarımız ilahi bilgilerin Sefere melekleri tarafından Cibril'e intikalinin yazılı belgeler şeklinde olduğu konusunda neredeyse⁹⁷ ittifak halindedir. Buna göre ilahi bilgiler o âleme has bir yazı stili içerisinde veya simgeler, semboller, şekiller halinde Cibril'e intikal etmiştir; ancak Cibril'in bunları Hz. Peygamber'e aktarması “sözlü” olmuştur.

Şüphesiz ki, Kur'an'ın yaşadığı en önemli nüzul aşamalarından biri, vahiylerin burada belirtildiği üzere Cebrail aracılığıyla Hz. Peygamber'e sözlü olarak aktarılması aşamasıdır.

Vahyin inzalinin bu aşamasında üzerinde durulması gereken husus, bu vahiylerin melek Cebrail tarafından Hz. Peygamber'in zihnine/kalbine ilka ettirilmesi (konulması) hususudur. Bu ilkanın keyfiyeti hakkında net bir bilgiye sahip olmamakla birlikte, gerek bazı ayet ve hadislerde geçen ifadelerden, gerekse ilgili bazı âlimlerin verdiği bilgilerden bir şeyler anlayabiliyoruz. Buna göre, bir kere bu ayetler sözlü olarak Hz. Peygamber'in kalbine nakşedilmiştir. Kur'an'daki “aceleyle kapılıp dilini sana okunan vahiyde depreştirme! Onu senin kalbinde toplamak ve okumak bize düşer. Biz onu okuduğumuz zaman, sen onun okunuşuna tabi ol!”⁹⁸ ifadeleri, bunu göstermektedir.⁹⁹ Başka bir ayette de “sana vahyedilmeden önce Kur'an'ı almak için acele etme”¹⁰⁰ denmektedir. Buhari'de geçen bir ifadeye göre, “sen onun okunuşuna tabi ol” demek, yani “okunana kulak ver ve onu dinle” demektir.¹⁰¹

“Dilin depreştirilmesi, okunma, okunanı dinleme, takip etme” gibi ifadeler, bunun sözlü bir metin olduğunu göstermektedir.¹⁰² Esasen, Kur'an'ın Hz. Peygamber'e intikal süreci için zaman zaman okumak manasına gelen (قرأ) “karae”, (تلى) “tela” ve anlatmak manasına gelen (قص) “kassa” fiillerinin kullanılması da buna delalet eder. Buna göre, daha önce Levh-ı Mahfuz'da ses ve sözden beri olan Kur'an, melek

97 Farklı bazı görüşler için bkz. ez-Zerkeşi, a.g.e., I/229; es-Suyuti, el-İtkan, I/289; Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, (Ankara: Fecr Yayınevi, 1987), 209.

98 El-Kiyame, 75/16-18.

99 Bkz. el-Beğavi, a.g.e., VIII/284; Ebu'l-Ferec Cemaluddin Muhammed el-Cevzi, *Zadu'l-Mesir fi Ilmi't-Tefsir*, (Beyrut: el-Mekteb el-İslami, 1404/1984), VIII/421-422; el-Kurtubi, a.g.e., XXI/425-426; eş-Şevkani, a.g.e., VI/448-449; Abdullah el-Uremi el-Alevi el-Hereri, *Tefsiru Hadaiki'r-Revhi ve'r-Reyhan fi Revabi Ulumi'l-Kur'an*, (Beyrut: Daru Tuki'n-Necat, 1421/2001), XXX/436.

100 Taha, 20/114.

101 El-Buhari, Bed'u'l-Vahy, 4.

102 Bkz. ez-Zemahşeri, IV/191; Duman, “Kelamullah'ın..”, 77-80.

Cebraîl'in dilinde lafızlara bürünerek yeni bir şekil kazanmıştır; sembol veya işaretlerden söze tercüme edilmiştir; sonra da bu haliyle Hz. Peygamber'e, onun kalbine/zihnine unutulmayacak bir şekilde adeta kazanarak nakşedilmiştir.

Burada tabir caizse şu süreç yaşanmıştır: Melek Cebraîl, göksel âleme has bir yazı veya karakter, sembol yahut simge şeklinde almış olduğu ilahi vahiyleri, söze dönüştürmekte; söz kalıplarına dökerek insan düzeyine, yani bir insan olan Hz. Muhammed'in seviyesine, onun idrak ölçülerine indirgemekte,¹⁰³ bu şekilde onun zihnine işlemektedir. Böylece vahiy bu aşamada Cibril'in sözü olmaktadır. Esasen ayette de bu hususa işaretle şöyle denmektedir: “Şüphesiz ki o (Kur'an), Arşın sahibinin yanında güçlü, büyük bir mevkii olan, kendisine itaat edilen, güvenilir değerli bir elçinin sözüdür.”¹⁰⁴

Bu ayetteki “resul-i kerim”in Cebraîl olduğu konusunda ittifak derecesinde bir görüş birliği vardır.¹⁰⁵

Buna göre, vahiy esnasında tilavet olunan, sadece onun manası değil, aynı zamanda manasını en belîğ surette ifade eden nazımdır. Yani Cebraîl'in Peygamberimize okuduğu, Arapça ifadelerdir; başka bir ifadeyle “Kur'an-ı Kerim, Arapça bir lafız, nazım ve mana halinde inzal edilmiş ilahi bir kitaptır.”¹⁰⁶

Bu aşamada Kur'an “söz”e bürünmüşse de, bu “söz”e büründürme, melek Cebraîl tarafından olduğu için nasıl olduğunu bilemiyoruz. Bu öyle bir söz ki, direkt kalbe/zihne inmekte ve oraya nakşolunmaktadır. O yüzden bu “söz” haline gelme, bizim dilimizdeki gibi bir “söze dönüşme” değildir; o âleme has, Cebraîl ve Peygamberin mahiyetini bilebildiği bir “söze dönüşme”dir.

Şayet süreç burada sözünü ettiğimiz gibi işlemişse, yani simge ve sembol halindeki işaretler söze dönüştürülmüş ise, bu da bir “tercüme”dir. Buna göre Kur'an bir kez daha bir tercüme süreci yaşamıştır. Daha önce, “manaların sembollere dönüşmesi” şeklinde bir “tercüme” yaşanmışken, bu sefer, “sembol ve işaretlerin söze dönüşmesi” şeklinde bir “tercüme” süreci yaşanmıştır. Yani bu aşamada sembollere mana verilmesi, onların anlaşılır hale getirilmesi söz konusudur.

Burada hem sembolden söze geçiş şeklinde bir başkalaşım olmuş, hem de “sembollerin tercümesi” diyebileceğimiz bir tercüme süreci yaşanmıştır.

Bu aşamada yaşanan ikinci önemli süreç, daha önce herhangi bir beşeri dil vasıflarını haiz olmayan, tamamen soyut olan yahut göksel âleme has bir takım simge ve

103 Bkz. Ateş, Tefsir, X/47.

104 Et-Tekvir, 81/19-21.

105 Ebu Hayan el-Endülüsî, a.g.e., VIII/425; eş-Şinkiti, a.g.e., XIX/74.

106 Duman, “Kelamullah'ın...”, 81.

sembollerden ibaret olan vahiylerin, Hz. Peygamber'e sözlü olarak aktarılması esnasında melek Cebrail tarafından Arapçaya çevrilmesi¹⁰⁷ ve Arapça ibareler halinde verilmesidir.¹⁰⁸ Daha açık bir ifadeyle bu aşamada artık Kur'an tamamıyla bir beşer dil kalıbına bürünmüş; o gün Hicaz bölgesinde yaşayan Arapların lafızlarına girmiş, yani Arapçalaşmıştır.

Bu süreç, belki de Kur'an'ın yaşadığı en önemli süreçlerden biridir; çünkü bu ana kadar tamamen ilahi vasıflara sahipken; gök âleminin niteliklerini taşıyorken, bu andan itibaren artık beşeri vasıflara bürünüyor, yeryüzü âleminin bir unsuru haline geliyor; "Arapça" bir "sözlü metin" oluyor. O ana kadar insanların bilemediği, anlamadığı bir nitelikteyken, artık insanların (Hz. Peygamber'in) bildiği, anladığı bir niteliğe bürünüyor; daha doğru bir ifadeyle Kur'an, gök âleminin dilinden, yer âleminin diline; meleklerin lisanından, insanların lisanına; bir Arap olan Hz. Muhammed'in dili olan "Arapçaya tercüme" edilmiş oluyor. O açıdan bu aşama çok mühimdir. Bu ana kadar sözünü ettiğimiz tercüme aşamaları ve intikaller, gök kategorisindeyken, ilk kez gök kategorisinden yer kategorisine geçmiş oluyor. Şu ana kadar hep göklere ait iken, ilk kez yere, bir beşere, bir insana, göksel olmayan bir varlığa ait olmaya başlıyor. Yani Kur'an göksel vasıflardan dünyevi vasıflara; meleklikten insanlığa tercüme edilmeye başlanıyor.

3- Sözden Sese Geçiş ve Tercüme

Kur'an'ın melek Cebrail tarafından beşeri vasıflara büründürülerek ve Arapçaya tercüme edilerek Hz. Peygamber'in zihnine/kalbine ilka edilmesi eylemi 23 yıl boyunca devam edecektir. Yani Kur'an'ın gökler âleminde yer âlemine inmesi ve göksel dilden yersel dile tercüme edilmesi bir anda olup bitmiyor; duruma ve gelişmelere göre uzun bir süreç içerisinde gerçekleşiyor. İşte bu süreçte sözlü Arapça ibareler halinde Hz. Peygamber'in kalbine ilka edilen vahiyler, kalbinde iyice yer ettikten sonra, Hz. Peygamber'in dilinden Arapça beşeri sesler/sözler halinde insanlık âlemine dökülmeye başlıyor. Kur'an artık kelimenin tam anlamıyla beşeri bir nitelik kazanmaya başlıyor. O andan itibaren insanların duyduğu ses, ağzından çıkardığı harf ve hece, konuştuğu söz, ezberlediği metin, anladığı bir ibare olmaya başlıyor; yani "insanlaşıyor." Gaip iken görünür; duyulmazken duyulur oluyor; bilinmezken bilinir, okunmazken okunur oluyor.

Bu aşamada Kur'an'ın artık "beşerileştiği" hususu, ayette de belirtiliyor: "Şüphesiz ki o, değerli bir elçinin (Muhammed'in) sözüdür."¹⁰⁹ Buradaki "değerli elçi"nin,

107 Pek çok müfessirimiz Kur'an'ın Arapça lafızlarının da Allah'a ait olduğuna işaret etmiştir.

108 Bkz. Zerkeşi, a.g.e., I/230; es-Suyuti, el-İtkan, I/293.

109 El-Hakka, 69/40.

Hız. Muhammed olduğu, neredeyse ittifak derecesinde bir çoğunluk tarafından kabul edilmektedir.¹¹⁰ Esasen ayetlerin siyakından da bunu anlamak mümkündür. Nitekim söz konusu ayetin ardından gelen ayetlerde Kur'an'ın bir şairin veya bir kâhinin sözü olmadığı belirtilmektedir ki, o zamanlar bazı Arap müşrikler, Hz. Peygamber'i bir "şair", Kur'an'ı da bir "şiiir" kitabı olarak görüyor; bir kısmı da ona "kâhin", getirdiği Kur'an'a da "kehanet kitabı" diyordu.¹¹¹ Allah ise, bütün bunları ret ederek, Kur'an'ın bir şiiir veya bir kehanet kitabı olmadığını, onun, değerli bir elçinin sözü olduğunu bildirmiştir. Dolayısıyla ayetlerde söz konusu olan Hz. Muhammed'dir ve "değerli elçi" de odur.

Burada Kur'an'a "Hz. Muhammed'in sözü" denmesinin nedeni, onun beşer planında Hz. Muhammed'in ağızından dökölüyor olmasından dolayıdır. Kur'an, her ne kadar Cebrail tarafından Arapça lafızlara büründürölmüş, Arap dili kalıplarına dökölerek Peygamber'e verilmiş ise de, esasen o hala -tabir caizse- ete kemiğe bürünmüş değildir; hala duyulabilen bir ses, ağızdan çıkarılabilen bir harf, iki dudak arasından dökölen bir söz olmamıştır; en azından henüz bir insanın sözleri olma vasfını kazanmamıştır. Kur'an'ın duyulabilen bir ses, ağızdan çıkan bir harf, dudaktan dökölen bir söz olması, ancak Hz. Peygamber'le birlikte gerçekteleşmiştir; onun mübarek ağızından dökölerek bu nitelikleri kazanmıştır.

Hız. Muhammed, yaklaşık 23 yıl boyunca melek tarafından mahiyetini bilemediğimiz bir tarzda Arapça dil kalıplarına dökölerek, başka bir ifadeyle "Arapçaya tercüme edilmiş" olarak kendisine verilmiş olan Kur'an'ı, tamamen mahlöklara ait nitelikler olan sese, harfe, söze, telaffuza büründürerek¹¹² insanlara aktaracaktır.

Burada da yine çok önemli bir süreç yaşanmıştır; Kur'an duyulmayan bir sözken, artık insanların duyuduğu bir ses olmaktadır.

Peygamberimizin, zihninde/kalbinde bulunan kelamı, ses ve lafız kalıplarına dökerek telaffuz etmesi, insanlara duyurması, tebliğ etmesi, insanların onları duyup anlamalarını sağlaması da bir yönü itibariyle bir tercüme hareketidir. Kaynaklarımızda İbn Abbas'ın sözlerini, insanlar duysunlar da anlasınlar diye yüksek bir sesle dillendirerek etraftakilere duyuran Ebu Cemre Nasr b. İmran'ın yaptığı faaliyet "tercüme" olarak adlandırılmaktadır.¹¹³ Nitekim buna yukarıda değinmiştik. İşte burada Hz.

110 Bkz. et-Taberi, Tefsir, XXIII/242; ez-Zemahşeri, a.g.e., VI/203; Ebu Hayyan el-Endelusi, a.g.e., VI-II/321.

111 Bkz. Bkz. et-Taberi, Tefsir, XXIII/242-; ez-Zemahşeri, a.g.e., V/203; Ebu Hayyan el-Endulusi, a.g.e., VIII/301; el-Beyzavi, a.g.e., V/242; Duman, "Kelamullah'ın..", 83-87.

112 Halku'l-Kur'an konusu için bkz. el-Eş'ari, a.g.e., 584; el-Gazali, Kavaidu'l-Akaid, 182-186; İci, a.g.e., Teftazani, a.g.e., 93; Çağıl, a.g.e., 19-62; Yavuz, "Halku'l-Kur'an", (DİA), XV/371-375.

113 Bkz. el-Buhari, İlim, 25; Ahkam, 40; Müslim b. el-Hacca, İman, 24; el-Kastalani, a.g.e., I/186; en-Nevevi, a.g.e., I/186.

Peygamber'in tebliğ faaliyeti, bu kişinin yaptığıyla bir ölçüde benzerlik arz etmektedir. Zira Hz. Peygamber de Allah'ın kendisine indirmiş olduğu ve daha önce insanların bilmediği bir takım bilgileri onlara duyurmakta, anlamalarını sağlamaktadır. Buna göre o kişinin yaptığı "tercüme" olarak nitelendiriliyorsa, Hz. Peygamber'in bu yaptığı da "tercüme" olarak addedilebilir.

Burada Kur'an'ın Hz. Muhammed'in kalbine indirilişiyle ilgili olarak farklı bir anlayışın da mevcut olduğunu zikredelim. Buna göre Kur'an, -Cebrail de dâhil- arada herhangi bir vasıta olmaksızın doğrudan ruh ve mana olarak Hz. Peygamber'in kalbine indirilmiştir. Fazlur Rahman tarafından dillendirilen bu görüşün benzeri bir kanaat, İmam-ı Gazali ve Şah Veliyullah ed-Dihlevi (v. 1176/1762) tarafından da dile getirilmiştir.¹¹⁴ Bunlar, Kur'an'ın, tıpkı Levh-ı Mahfuz'da olduğu gibi mana olarak Peygamberin kalbine indirildiğini; daha sonra ihtiyaca göre kalbinde ilgili ayetlerin tezahür ettiğini ve onun diliyle sese, harfe dönüştürüldüğünü söylemektedirler.¹¹⁵ Buna göre, Kur'an'ın manadan ses ve lafza dönüşmesi, yani tercümesi, bizzat Peygamber tarafından gerçekleştirilmiştir.

4- Sesten Yazıya Nakil ve Tercüme

Kur'an'ın nüzul aşamalarının en önemlilerinden biri de, onun yazıya geçirilmesi aşamasıdır. Bu aşama, Hz. Peygamber'in kalbinden/zihninden diline/dudağına gelen seslerin/sözlerin, oradan da yazı halinde kâğıda aktarılması aşamasıdır. Bilindiği gibi Kur'an'ın nüzulünden kısa bir süre sonra Hz. Peygamber, "vahiy kâtipleri" edinmiş ve inen ayetleri onlara aynen yazdırmıştır.¹¹⁶ Böylece Kur'an 23 yıl devam eden bir sürecin sonunda bütünüyle yazıya geçirilmiştir.

Bu sayede Kur'an daha önce Levh-ı Mahfuz'da, Sefere meleklerinin elinde o âlemin şartlarına göre yazılı bir belge olduğu gibi, tekrar yazılı bir belgeye dönüşüyor; ancak bu sefer dünya şartlarına göre; bizim görebildiğimiz, dokunabildiğimiz, okuyabildiğimiz ve anlayabildiğimiz bir belge...

Bu aşamayı da bir "tercüme" olarak değerlendirebiliriz. Zira şifahi olan ibareler, sözden ibaret olan ifadeler, artık bir takım karakterlere bürünerek, yazılı metin hâlini almıştır; yani bir kez daha karakter olarak ciddi bir değişim yaşamış, farklılaşmıştır.

114 Bkz. İmam Gazali, el-Maarifü'l-Aklyyye, 66'dan naklen, Zeki Duman, "Kelamullah'ın..", 67; Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, 209-211, Duman, "Kelamullah'ın..", 66-67.

115 Bu görüşün eleştirisi için bkz. Duman, "Kelamullah'ın..", 73-75.

116 Bkz. İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, (Ankara: TDV Yayınları, 1983), 53; Muhammed Ebu Şehbe, *el-Medhal li Diraseti'l-Kur'ani'l-Kerim*, (er-Riyad, Daru'l-Liva, 1408/1987), 267; Muhsin Demirci, *Kur'an Tarihi*, (İstanbul: IFAY Yayınları, 1997), 126-128.

Bir insanın zihnindeki bir takım duygu ve düşünceleri kâğıda dökmesi, yazıyla ifade etmesi, başkalarının da okuyup anlayacağı bir şekle sokması tercüme olarak değerlendirilebilir mi? Yukarıda, zihindeki soyut manaların, simge veya şekillerle ifade edilmesinin, bir tür tercüme olduğunu belirtmiştik. Burada da buna benzer bir süreç yaşanmıştır; yani Kur'an, esas itibarıyla birer simge olan harf kalıplarına sokularak anlatılmaya, başkalarının onu anlaması sağlanılmaya çalışılmıştır.

Öte yandan Türkçemizde “duygularımıza tercüman oldunuz” diye bir ifade kullanılmaktadır. Bu, şu demektir: Sizin içinizde bir takım düşünceler ve duygular vardır; onları anlatamıyorsunuz; içinizde saklı duruyor. Sonra sizin içinizde hissettiğiniz, fakat bir türlü ifade edemediğiniz, dile getiremediğiniz bu duygularınızı, başka biri sözlü veya yazılı olarak anlatır. Siz de onları duyunca veya okuyunca, dersiniz ki: “Duygularıma tercüman olmuş!” Bu açıdan Kur'an'ın yazıya geçirilmesi, ondaki düşüncelerin bir nevi tercümesi olmuştur. Çünkü o yazıya geçirilmeseydi, başkalarının zihninde bir düşünce olarak kalacak ve onlarla birlikte yok olup gidecekti. Oysa yazıya geçirilmesiyle bunun önüne geçilmiştir.

İşte Kur'an'ın, Hz. Peygamber'in veya onları ezberlemiş olan sahabenin zihinlerinde soyut ibareler iken, artık kâğıda dökülmesi, başkalarının da okuyabileceği ve anlayabileceği bir hale gelmesi, bu açıdan bize göre bir tercümedir. Bu noktada biz Kur'an'ın nüzulünün son halkası olan yazıya geçirilme, sözlerin karakterlere bürünme aşamasını da bir tercüme olarak değerlendiriyoruz.

Kur'an'ın bundan sonraki tercüme serüveni, Arapça halinin başka lisanlara tercüme edilmesi şeklinde süregelmiştir; halen de devam etmektedir.

II- Kur'an'ın Kendi İçindeki Tercüme

Yukarıda, nüzul süreçleri göz önünde bulundurularak Kur'an'ın geçirmiş olduğu aşamalar, bu aşamalarda yaşadığı başkalaşım, “tercüme” bakış açısıyla incelenerek, bu değişim ve başkalaşım olayları birer “tercüme” olarak değerlendirildi. Bu kısımda ise, Kur'an'ın kendi içinde var olan bazı tercüme örneklerini sunmaya çalışacağız. Bu bağlamda Allah ile diğer bazı varlıklar/kişiler/peygamberler arasında meydana gelen konuşma örneklerinin Kur'an'da Arapça olarak yer alan şekillerini nakledeceğiz.

Öncelikle şunu belirtelim ki, Allah gerek insanlarla, gerekse insanların dışındaki bazı varlıklarla konuşmuştur. Bu konuşmanın keyfiyeti ve mahiyeti hakkında bir bilgimiz yoktur. Esasen biz, Allah'ın burada sözünü edeceğimiz konuşmalarını, biz insanların yaptığı konuşmayla; dil, ağız, boğaz gibi insana has organlar kullanılarak; ses, harf ve kelimelerden oluşan konuşmalarla mukayese etmek asla doğru değildir. “Hiçbir şey O'nun benzeri değildir”¹¹⁷ ayetinde belirtildiği üzere, herhangi bir şeyin

O'na benzemesi veya O'nun yaratıklarından herhangi birine benzemesi asla söz konusu olamaz. Bununla birlikte konuyla ilgili olarak Kur'an'da kullanılan kelime ve kavramlardan hareketle mevzuyu işlemeye çalışacağız.

Allah'ın Konuşması

Allah'ın “kelam” sıfatına sahip olduğu ve bu sıfatının gereği olarak pek çok varlıkla konuştuğu, başta Kur'an olmak üzere ilahi kitaplarda belirtilmektedir. Biz burada, kelam kitaplarında uzun uzadıya tartışılan Allah'ın ses ve harflerden müteşekkil olmayan kelam sıfatı konusu üzerinde fazla durmayacak, bu yöndeki tartışmalara değinmeyeceğiz.¹¹⁸ Sadece yeri geldikçe konuya kısaca temas edecek; Kur'an'da örnekleri verilen Allah'ın varlıklarla yaptığı konuşmalarından bazılarını “tercüme” bağlamında sunmaya çalışacağız.

Bununla birlikte, Allah Teâlâ'nın zatı ve sıfatlarının hakikati itibariyle yaratılmışlara benzemediğini;¹¹⁹ dolayısıyla O'nun beşer ile doğrudan konuşması için, insanlarda olduğu şekliyle herhangi bir dile, sese, harfe, vs'ye ihtiyacının olmadığını belirtmeliyiz. Belki de O, vahy etmek istediği kimseye hitap edeceği an, söylemek istediği şeyler, iradesiyle birlikte derhal muhatabın anlayacağı dilde, ses ve harflerden müteşekkil ifade olarak yaratılıp sözlü veya sözsüz olarak onun kulağına veya doğrudan kalbine intikal etmiş ve ediyor olabilir. Bu yöntem kanaatimizce makul ve mümkündür.¹²⁰ Şimdi bu çerçevede içerisinde Allah'ın yaptığı bazı konuşma örneklerini ve bunların “tercüme”yle ilgisini görmeye çalışalım:

a- Allah'ın melek, İblis, cin gibi görünmeyen varlıklarla yaptığı konuşmalar ve bunların tercümesi hususu

Bu bağlamda üzerinde duracağımız ilk husus, Allah'ın, meleklerle yaptığı ve Kur'an'ın yer verdiği bazı konuşma örnekleridir. Bu konuşmanın keyfiyeti hakkında kesin bilginiz yoktur. Ama mahiyeti, hangi konular etrafında cereyan ettiği gibi hususlar hakkında Kur'an'daki örnekler çerçevesinde bilginiz vardır ve biz burada sadece Kur'an'da verilen bu örnekler çerçevesinde meleklerle ait bazı konuşma örneklerini vereceğiz.

Kur'an'da bir yerde şöyle denmektedir: “Bir zaman Rabbin meleklerle:

-Ben yeryüzünde bir halife var edeceğim” demişti. Onlar:

118 Bkz. Kâdî Abdulcebbar b. Ahmed, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, (Ta'lik: Ahmed b. El-Hüseyn b. Ebî Hâşim; Tahkik: Abdülkerîm Osman), Mektebu Vehbe, eş-Kâhire 1416/1996, 529-542; A. Saim Kılavuz, *Anahatlarıyla İslam Akaidi ve Kelam'a Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004, 135-138.

119 Bkz. eş-Şura, 42/11.

120 Zeki Duman, “Kelamullah'ın Levh-ı Mahfuz'dan Cebrail'e İntikali ve Hz. Peygamber'e İnzali”, 50.

-Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birisini mi var edeceksin? Oysa biz, seni överek tesbih ve takdis ediyoruz” dediler. Allah:

-Ben sizin bilmediklerinizi bilirim” dedi.”¹²¹

Görülüyor ki burada Allah'ın meleklerle konuşması, O'nun yeryüzünde bir halife yaratması ve meleklerle, ona secde etmeleri emriyle ilgilidir.¹²² Bunun dışında, müminlere yardım etmeleri,¹²³ kendilerine bazı insanların dünya hayatında tapınmaları ve sorgu için bazı zâlimlerin getirilmesi emri¹²⁴ gibi hususlar da Allah'ın meleklerle yaptığı konuşmalar bağlamında geçmektedir.

Allah'ın meleklerle konuşmasının keyfiyeti hakkında net bir bilgiye sahip değiliz ve Kur'an'da da buna dair açık bir bilgi yoktur. Dolayısıyla âlimlerimizin yaptığı yorumların, tamamıyla birer tahmin ve spekülasyon olduğunu belirtmek durumundayız.

Ancak hemen şuna işaret edelim ki, Allah Teâlâ hiçbir yaratığa benzemediğine ve tüm yaratıklardan farklı olduğuna göre meleklerden de farklıdır; başka bir ifadeyle kendisiyle biz insanların arasında fark olduğu gibi, meleklerle de arasında fark vardır. Ama bu farkın nasıl olduğunu, mahiyetini bilemiyoruz. Öte yandan meleklerin somut değil, soyut varlıklar olduğunu, nurdan yaratıldıklarını biliyorsak¹²⁵ da, hakikatlerini, gerçek mahiyetlerini bilemiyoruz. Konuşuyorlar mı, konuşuyorlarsa bunu nasıl yapıyorlar, onların da konuşmak için dil, ağız, boğaz, ses, harf ve benzeri gibi bir takım araçlara ihtiyaçları var mı? Bu tür soruların cevabını da bilmiyoruz. Sadece bildiğimiz bir şey var ki, o da Kur'an'ın verdiği bilgiler çerçevesinde Allah'ın onlarla konuştuğu hususudur.

Bazı âlimler, meleklerin latif varlıklar olduğuna işaret etmekle birlikte konuşur olduklarını belirtmektedirler.¹²⁶ Başka bazı âlimler ise, "Allah ile melekler arasında geçen konuşmaların, meleklerin içlerinde beliren bir niyetin, yani hâl diliyle takınmış oldukları tavrın, içlerinden geçen sözün nakli" şeklinde olduğunu söylemektedirler. Nitekim yukarıda verdiğimiz yeryüzünde halife var edilmesiyle ilgili diyalogların böyle olduğu belirtilmiştir. Buna göre "Allah, meleklerin tavrından onların düşüncelerini anlamış ve bunu onlara izah etmiştir. Yoksa Allah ile melekler arasında

121 el-Bakara, 2/30.

122 Aynı konudaki diğer bazı örnekler için bkz. el-Bakara, 2/35; el-A'râf, 7/11; el-Hicr, 15/28-29; el-İsrâ, 17/61; Sâd, 38/71-72.

123 el-Enfâl, 8/12.

124 Sebe', 34/40; es-Sâffât, 37/22-24.

125 Mesûd b. Ömer et-Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsid*, (Tak. İ.Şemsuddîn), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1322/2001, III/319; Kılavuz, a.g.e., 295-296 Yener Öztürk, *Yeni Bir Yorumla İslam İnanç Esasları*, Işık Yayınları, İstanbul 2003, 74-76.

126 Bu konuda geniş bilgi için bkz. er-Râzî, *et-Tefsiru'l-Kebîr*, II/160-161.

karşılıklı bir konuşma; özellikle de onların itirazına sahne olacak bir diyalog söz konusu değildir, olamaz” demişlerdir.¹²⁷ O takdirde melekler, bizim anladığımız manada harf ve sesle konuşmuyorlar, onların konuşması içlerindeki düşünceden ibarettir.¹²⁸

Bununla birlikte meleklerin ve ruhların, Süryânîce konuştuıkları da iddia edilmiştir. Hatta bu iddiayı ileri sürenlere göre, melekler, kabirde kişiyi sorguya çekerken de Süryânîce soru soracaklardır.¹²⁹ Ünlü müfessir el-Kurtubî (v. 671/1273) ise, Mukâtil'in (v. 150/767), “gök ehlinin dili Arapçadır” dediğini nakletmektedir.¹³⁰ Fakat bu iddiaların herhangi bir dayanağının olmadığını belirtmeliyiz.

Allah ile melekler arasında gerçekleşen konuşmanın nasıl olduğunu bilemediğimiz gibi doğal olarak burada bir dil kullanılmış mıdır, onu da bilemiyoruz. Fakat her halükârda, ister bir dille konuşma gerçekleşmiş olsun, isterse ilahi bilgilerin onlarda tecellisi şeklinde olsun veya hal dili ile olmuş olsun, sonuçta Allah bunlarla konuşmuştur. Bu bir vakıadır ve bir realite olarak Kur'an'da belirtilmiştir. Kur'an bize, bu konuşmanın örneklerini sunmaktadır ki, bunlar Arapça olarak bizlere anlatılmaktadır. Yani Alah Teâlâ meleklerle hangi dil, şekil ve hal ile konuşmuşsa konuşsun, o konuşmayı Arapçaya çevirmiş olarak bize sunmaktadır. Başka bir ifadeyle bugün elimizde bulunan Kur'an'da okuduğumuz ve Allah ile melekler arasında geçen bu bilgiler, Arapçaya tercüme edilmiş bilgilerdir ve onları bize tercüme ederek sunan da Allah Teâlâ'dır.

Aynı hususu Allah ile İblis, cinler ve diğer bazı varlıklar arasında geçen konuşmalar için de söyleyebiliriz. Yani Allah Teâlâ, İblis/şeytan¹³¹ ile yaptığı ve fakat mahiyeti, şekli, biçimi hakkında herhangi bir bilgimizin olmadığı konuşmaları; mesela Âdem'e secde emri, İblis'in buna itirazı ve kovulması, onun insanları kandıracağına dair yapmış olduğu konuşmalar vs. bütün bunlar Arapçaya tercüme edilmiş olarak bizlere sunulmuştur. Biz kesin olarak biliyoruz ki, bugünkü Kur'an'da okumakta olduğumuz Allah'ın,

-Sana emrettiğim zaman, seni secde etmekten alıkoyan neydi? şeklindeki sorusu; İblis'in,

127 Bkz. Ahmed Mustafa el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, Dâru'l-Fikr, ts., I/78-79; Ateş, Tefsir, I/142; aynı müellif, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, ts., 5, dipnot 2.

128 Bkz. Süleyman Ateş, Tefsir, I/142-144. Ayrıca bkz. Yazır, a.g.e., I/314-315.

129 Bkz. Abdulazîz Debbâğ, *Kitâbu'l-İbrîz*, (Derleyen: Ahmed b. Mübârek, terc: A.Arığ - H.M. Yeniler), Seha Neşriyat, İstanbul 1997, 163-164.

130 el-Kurtubî, XVI/61.

131 Geniş bilgi için bkz. Bkz. el-Kehf, 18/50. Ayrıca bkz. et-Teftâzânî, a.g.e., III/318; Kılavuz, a.g.e., 316-321; Bekir Topaloğlu-Yusuf Şevki Yavuz-İlyas Çelebi, *İslam'da İnanç Esasları, İfav yayınları*, İstanbul 1999, 252-253; Öztürk, a.g.e., 87-88.

-Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın, şeklindeki cevabı; Allah'ın,

-Öyleyse oradan in! Orada büyüklük taslamak senin haddin değildir. Çık, çünkü sen, aşağılıklardansın, şeklindeki sözü ve yine İblis'in buna karşılık olarak,

-Öyleyse, beni azdırmama karşılık and içerim ki, ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstünde oturacağım. Sonra, önlere, arkalarından, sağlarından, sollarından onlara sokulacağım ve çocuklarını şükredenlerden bulmayacaksınız!¹³² şeklindeki cevabı, bütün bunlar Arapça olarak vaki olmamıştı, mahiyetini, kühnünü bilemediğimiz bir şekilde, “anlamadığımız bir dil”de cereyan etmişti, ama Allah onları Arapçaya çevirerek bize sunmuş, onları anlamamızı sağlamıştır.

Aynı şekilde Allah'ın kıyamet günü cinlere

-Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size ayetlerimi okuyan ve sizi bu gününüzün gelip çatacağı ile uyaran resullerimiz gelmedi mi? şeklinde bir soru soracağı; onların da,

-Biz nefislerimizin aleyhine şahitlik ederiz.¹³³ diyecekleri belirtilir ki, bütün bunlar da elbette ki Arapçanın dışında bir dille olacak, ama Allah onları bize Arapçaya tercüme etmiş olarak vermektedir.

b- Allah'ın insanlarla konuşması

Allah, yukarıda geçtiği üzere insan dışındaki varlıklarla muhtelif şekillerde konuştuğu gibi, insanlarla da konuşmuştur. Kur'an'da Allah'ın insanlarla konuşmasının ya vahiy yoluyla ya bir perdenin arkasından veya bir elçi göndermek suretiyle olduğu; bunların dışındaki bir yolla Allah'ın insanlarla konuşmasının mümkün olmadığı belirtilmiştir.¹³⁴ Allah'ın insanlarla konuşmasına dair pek çok örnek vardır.¹³⁵ Biz burada sadece bazı peygamberlerle yapılmış birkaç konuşma örneğini sunacak; bunların bizlere “tercüme” edilerek verildiği hususu üzerinde duracağız.

Ancak ondan önce belirtelim ki, Allah'ın konuşması manasına gelen “kelam” sıfatı,¹³⁶ Allah'ın sıfatlarından biridir. İslam anlayışında kelam (bilhassa kelam-ı nefsi), Allah'ın aslı sıfatlarından biri olarak kabul edilir ve buna göre de Allah ezelden beri mütekelimdir, yani konuşma sıfatına sahiptir. O, bu sıfatı daha sonra kazanmış de-

132 el-A'râf, 7/12-18. Buna benzer başka bir konuşma için bkz. el-Hicr, 15/32-42; Sâd, 38/75-85.

133 Bkz. el-En'âm, 6/128-130.

134 Bkz. eş-Şura, 42/51.

135 Bunlar için bkz. Hidayet Aydar, “Kur'an-ı Kerim ve Kutsal Kitapta Konuşma Örnekleri”, 32-38.

136 Kelam kelimesinin bazı manaları ve Kur'an'daki kullanışı için bkz. er-Râğib el-İsfahâni, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, Dâru Kahraman, İstanbul 1986, 660-662; Ebû'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Dâru'l-Fikr-Dâru Sâdır, Beyrût 1410/1990, XII/522-525.

ğildir.¹³⁷ İşte bu sıfatının gereği olarak O başta peygamberleri olmak üzere pek çok varlıkla konuşmuştur.

Bu konuşmanın hangi dille gerçekleştiği hususuna gelince, daha önce de belirttiğimiz gibi bunu anlamamız mümkün değildir. Bildiğimiz tek şey, bu konuşmaların gerçekleştiği hususudur.

Bu çerçevede, Allah, Âdem'e,

-Ey Âdem, haber ver onlara onların adlarını...;¹³⁸

-Ey Âdem, sen ve eşin cennete yerleşin ve ondan dilediğiniz şekilde bol bol yiyin...¹³⁹ demiştir. Yine Âdem ve eşine, ikisine birden

-Ben size bu ağacı yasaklamadım mı? Ben size, şeytan sizin için apaçık bir düşmandır, demedim mi?¹⁴⁰ demiştir.

Allah'ın Âdem ve eşiyle yaptığı konuşma, Tevrat'ta da geçmektedir. Burada şöyle denir: Ve Rab Allah adama seslenip ona dedi:

-Neredesin? Ve o dedi:

-Senin sesini bahçede işittim ve korktum, çünkü ben çıplaktım ve gizlendim. Ve dedi:

-Çıplak olduğunu sana kim bildirdi? Ondan yeme diye sana emrettiğim ağaçtan yedin mi? Ve adam dedi:

-Yanıma verdiğin kadını o ağaçtan bana verdi ve yedim. Ve Rab Allah kadına dedi:

-Bu yaptığın nedir? Ve kadın dedi:

-Yılan beni aldattı ve yedim...¹⁴¹

Hıristiyan araştırmacılar, Âdem'le Allah ve Havva arasındaki bu konuşmanın, sessiz, soyut, ruhani bir tefekkür olmadığını; tam tersine bunun tam anlamıyla bildiğimiz manada bir konuşma olduğunu söylemektedirler.¹⁴² Esasen buna benzer bir durum Musa ile olan konuşma için de söz konusu olacaktır ve orada da bu konuşmanın bildiğimiz manada bir konuşma olduğu vurgulanacaktır.

137 Bkz. Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi*, (Terc. B. Topaloğlu), İsam Yay., Ankara 2002, 70-76; et-Teftâzânî, III/105-106.

138 el-Bakara, 2/33.

139 el-Bakara, 2/35; el-A'râf, 7/19; Taha, 20/117-119.

140 el-A'râf, 7/22.

141 Bkz. Tevrat, Tekvin, 3/9-13.

142 Bkz. Jacques Ellul, *Sözün Düşüşü*, (Çev. H. Arslan), Paradigma Yay., İstanbul 1998, 72.

Biz Allah'ın, Âdem'le hangi dilde konuştuğunu bilmiyoruz. Daha doğrusu, -he ne kadar Hıristiyanlar öyle iddia ediyorlarsa da- biz Allah'ın Âdem'le bir insanla konuşur gibi konuşup konuşmadığı; bunun için -mesela İbranice veya Aramice yahut Arapça- gibi bir dil seçip seçmediğini bilmiyoruz. Esasen bu noktada konumuz açısından bu bizim için çok önemli de değildir. Bizim için önemli olan bu konuşmaların, bugün okumakta olduğumuz Kur'an'da Arapça olarak yer alıyor olmasıdır. Tabii ki bunların Kur'an'da Arapça olarak yer alması, onların Arapçaya “tercüme” edildiğini göstermektedir ve elbette ki bu tercüme, ilahi ölçekte olmuştur; yani ya bizzat Allah yapmış ya da melek Cebrail çevirmiştir.

Aynı şekilde Allah'ın Nuh peygambere, oğlunu kast ederek,

-Ey Nuh! O asla senin aileden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim...¹⁴³ şeklindeki hitabı; İbrahim peygambere,

-Ben seni insanlara önder yapacağım”;¹⁴⁴ Hani Rabbi İbrahim'e

-Teslim ol!” demişti. O da

-Ben âlemlerin Rabbine teslim oldum”¹⁴⁵ şeklindeki sözleri¹⁴⁶ ve daha pek çok peygamberle arasında geçen hitaplar, bütün bunlar da Arapça olmayıp, bunun dışında bir dille veya mahiyetini bilemediğimiz bir şekilde olmuştur. Fakat bunlar Arapçaya tercüme edilerek bize sunulmuştur.

Bu arada bilhassa Allah ile Musa peygamber arasında geçen konuşmalara dikkat çekmek isteriz. Bilindiği gibi Kur'an'da “Allah Musa'yla kelam olarak (açık bir şekilde)¹⁴⁷ konuşmuştur”¹⁴⁸ denerek,¹⁴⁹ bu konuda Musa'nın diğer peygamberlerden farklı

143 Hud, 11/45-48.

144 el-Bakara, 2/124.

145 el-Bakara, 2/131.

146 Ayrıca bkz. el-Bakara, 2/260.

147 Tevrat'ta bu konuda verilen bilgiler, Allah'ın insanlarla (Hz. Musa'yla) insanların birbirleriyle konuştukları gibi konuştuğunu göstermektedir. Nitekim bir yerde şöyle denmektedir : “Ve dedi: Şimdi sözlerimi dinleyin; eğer aranızda bir peygamber varsa, ben Rab, rüyette ona kendimi bildireceğim, rüyada onunla söyleşeceğim. Kulum Musa öyle değildir; bütün evimde sadıktır; onunla remz ile değil, açıkça, ağız ağıza söyleşeceğim...” (Tevrat, Sayılar, 12/6-8). Başka bir yerde bu husus şöyle anlatılmaktadır: “Ve Rab, Musa ile bir adam arkadaşıyla söyleşir gibi, yüz yüze söyleşirdi...” (Tevrat, Çıkış, 33/11).

148 En-Nisa, 4/164.

149 Bu konuşmanın nasıl cereyan ettiği ve Allah'ın konuşmasının anlamının ne olduğu; duyulan sesin Allah'ın sesi olup olmadığı konusunda bilgi için bkz. Zeki Duman, “Kelamullah'ın Levh-ı Mahfuz'dan Cibril'e İntikali ve Hz. Peygamber'e İnzali”, *İslami İlimler Dergisi* (Tefsir Sayısı), cilt 5, sayı (Çorum, Bahar 2010), 46.

bir konumda olduğuna dikkat çekilmiş ve ona “Kelimullah” denmiştir.¹⁵⁰ Belki de bu sözün bir tecellisi olarak Kur'an'da Musa'yla yapılan pek çok konuşma¹⁵¹ örnekleri verilmiştir. Nitekim Tuvâ vadisinde, Allah'ın, ona;

-Ey Musa! Şüphesiz ki ben, ben senin Rabbinim. Çarıklarını çıkar, çünkü sen kutsal vadide; Tuva'dasın. Ben seni seçtim. Şimdi vahyolunanları dinle! Şüphesiz ben, ben Allah'ım; benden başka ilah yoktur! Bana ibadet et! Beni anmak için namaz kıl!¹⁵² dediği belirtilmektedir.

Şu ifadeler de bu konuda oldukça ilginçtir. Allah,

-Nedir o sağ elindeki ey Musa! Dedi. (Musa) dedi ki:

-O benim asamdır; ona dayanır ve onunla koyunlarıma yaprak silkelerim. Daha başka faydaları da var bana. Allah,

-At onu yere ey Musa! Dedi. (Onu yere attı. Bir de ne görsün: süratle hareket eden bir yılan!) Allah,

-Onu al, korkma. Biz onu eski haline döndüreceğiz...” dedi.

Bu minval üzere devam eden uzun, detaylı, teferruatlı bir konuşma. Cümleler kısa ve özlü; hikâye tarzından çok, karşılıklı konuşmaya dayalı bir anlatım... Bu anlatımın aslı itibariyle Arapça olarak gerçekleşmediği bir gerçektir; zira Musa peygam-

150 Bkz. Ebû'l-Fidâ İsmail İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, (Tahk. Komisyon), Kahraman Yay., İstanbul 1985, II/426.

151 Rivayet edildiğine göre, Şia imamlarından İmam Rıza'ya, muhaddis Ebû Kurre, “canım sana feda olsun! Allah'ın Musa'yla konuşmasından biraz söz eder misin?” diye sordu. İmam Rıza şöyle cevap verdi: “Hangi lisanla -Süryaniceyle mi, İbranicyle mi- konuştuğunu Allah (kendisi) daha iyi bilir.” Bunun üzerine Ebû Kurre dilini göstererek, “ben size bu dilden soruyorum?” deyince, Ebû'l-Hasan şöyle cevap verir: “Subhanallah, senin bu dediklerinden Allah'ı tenzih ederim. O, mahlûkatından herhangi birine benzemekten, onların konuştuğu gibi konuşmaktan münezzehtir. Onun benzeri hiçbir şey -ne fâil, ne de kâil- yoktur.” Ebû Kurre, “Peki ama nasıl konuşuyor?” deyince, şöyle der: “Hâlık'ın mahlûkla konuşması, mahlûkun mahlûkla konuşması gibi değildir. O, ağzı açmakla veya dili hareket ettirmekle söz söylemez, sadece “ol!” der, o da olur.” (Bkz. Muhammed Hüseyin Tabatabâî, *el-Mîzân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Tahran 1343, II/341'den Düccane Cündioğlu, “Vahiy Dili-Kur'an Dili”, 1. Kur'an Sempozyumu, 1-3 Nisan 1994, Ankara 1994, 104). Burada da Allah'ın konuşmasının keyfiyeti hakkında bilgi sahibi olunamayacağı açıklanmaktadır.

152 Tâhâ, 20/9-14. Bu hususun benzeri Tevrat'ın Çıkış bölümünde de geçiyor; “(...) ve Allah'ın dağına, Horeb'e geldi. Ve Rabb'in meleği bir çalı ortasında ateş alevinde ona göründü ve gördü ve işte çalı ateşle yanıyor ve çalı tükenmiyordu. Ve Musa dedi: Şimdi döneyim ve bu büyük manzarayı göreyim, çalı niçin yanıp tükenmiyor. Ve görmek için döndüğünü Rab görünce, Allah ona çalının ortasından çağırıp dedi: Musa, Musa! Ve o: İşte ben, dedi. Ve dedi: Buraya yaklaşma; çarıklarını ayaklarından çıkar; çünkü üzerinde durduğun yer, mukaddes topraktır...” (Çıkış, 3/1-6). Bundan sonra Allah ile Musa arasında cereyan eden uzun bir konuşma gelir (Bkz. Çıkış, 3 ve 4. baplar).

ber Arap değildi ve Arapça bilmezdi. Esasen böyle bir konuşmanın onunla Arapça olarak, yani anadilinin dışında başka bir dille cereyan etmesi, ilahi sünnete de aykırıdır. Çünkü Allah, her kavme, o kavmin dilini konuşan bir peygamber göndermiştir ve o peygambere de kavminin diliyle hitap ederek vahiy indirmiştir.¹⁵³ O açıdan burada Musa'yla Allah arasında geçen konuşmalar -ister bazı âlimlerimizin iddia ettiği gibi doğrudan Allah'ın Musa'yla konuşması şeklinde olsun, isterse, başka bazı âlimlerin ileri sürdüğü gibi Yüce Allah'ın görünmediği halde muhatabının dikkatini toplayacağı, sözgelimi bir ağaç veya bir ateş gibi somut bir yerden ve keyfiyeti bizlerce meçhul bir tarzda peygamberin kendi ana lisanına bürünmüş olarak yarattığı söz şeklinde olsun¹⁵⁴ - Arapça değil, Musa'nın anadili olan İbranice olmalıdır. Nitekim buğünkü Tevrat'ta bu konuşmaların bir kısmına tesadüf etmek mümkündür.

Oysa biz, Allah ile Musa arasında geçen konuşmaları burada İbranice olarak değil, Arapça olarak verdik; başka bir deyişle, burada üzerinde durduğumuz ve örnek olarak sunduğumuz konuşmalar Kur'an'da Arapça olarak geçmektedir; Musa'nın anadili olan İbranice olarak değil. O halde aslı İbranice olan bu konuşmalar, bugün Kur'an'da Arapça olarak geçiyorsa, bunlar, İbraniceden Arapçaya çevrilmiş demektir; yani burada açık bir şekilde görülüyor ki, bir "tercüme" olayı söz konusudur. Şayet olay, tamamen hikâye diliyle verilseydi ve böyle bir üslup kullanılsaydı, bunun bir tercüme olmadığını; tarihen sabit olmuş bir olayın başka bir dilde anlatılmasının söz konusu olduğunu söyleyecektik. Oysa burada çok kısa ve özlü cümlelerle yapılan karşılıklı bir konuşma (diyalog) vardır ve bu konuşma Arapça olarak verilmiştir. Buna göre, "Ey Musa, ben senin Rabbinim" cümlesi, esas itibariyle İbranice olarak geçmiştir; burada ise aynı cümlenin Arapça hali, yani Arapçaya yapılmış "tercümesi" verilmektedir. "Şüphesiz ki ben Allah'ım; benden başka ilah yoktur" sözü, muhakkak ki Musa'ya İbranice olarak söylenmiştir; oysa burada Arapça olarak geçmektedir. Bu kadar açık ve net olan bir ibarenin, aslında başka ifadelerle geçtiği; burada ise sadece olayın vuku şeklinin Arapça olarak anlatıldığı iddia edilemez. "Ey Musa, nedir o elindeki?" ifadesi, hikâye tarzı bir anlatım olabilir mi? "O asamdır; ona dayanırım, ayrıca da onunla koyunlarıma yaprak silkelirim" ifadesi, nasıl bir hikayeli anlatım olabilir? Şu bir gerçek ki, bütün bunlar ve buna benzer diğer konuşmalar, Allah ile Musa arasında diyalog şeklinde İbranice olarak cereyan etmiştir; ama bugün elimizde bulunan Kur'an'da Arapça olarak yer almaktadır. Bunun anlamı şudur: Bu ibareler aynen İbraniceden Arapçaya tercüme edilmiştir.

Kur'an bize Süleyman Peygamberin Sebe kraliçesine gönderdiği mektuptan bahsetmekte ve o mektubun "bismillahirrahmanirrahim" diye başladığını belirtmekte-

153 Bkz. İbrahim, 14/4.

154 Zeki Duman, "Kelamullah'ın Levh-ı Mahfuz'dan Cibril'e İntikali ve Hz. Peygamber'e İnzali", 46-47.

dir.¹⁵⁵ Söz konusu mektubun başında bulunan “besmele”nin Arapça olmadığı aşikârdır; bu ibare kesinlikle Süleyman Peygamberin mektubu yazdığı dildedir. Ne var ki Kur'an onu bize Arapça bir ibare olarak vermektedir. Daha açık bir ifadeyle, Süleyman Peygamberin mektubunun başında bulunan ibare, besmele şeklinde Arapçaya tercüme edilerek bizlere verilmiştir.

Kur'an'da geçen bu örnekleri arttırabiliriz. Fakat biz bu kadarla iktifa ediyoruz. Zira bu örnekler, meramımızı ifade etmek için yeterlidir. Bu örnekler bize göstermektedir ki, Kur'an'da, İbraniceden, Aramiceden ve diğer bazı peygamberlerin konuştuğu dillerden yapılmış çeviriler, tercüme örnekleri mevcuttur.

Burada sözü edilen hitapların büyük bir kısmında, Arapçada normal konuşmalar için kullanılan “qâle-yaqûlu” fiili kullanılmıştır ki, bu da dikkat çekilmesi gereken önemli bir husustur.

Kur'an'da Allah'ın bir takım varlıklarla yapılan ve fakat nasıl gerçekleştiğini, hangi dille olduğunu veya nasıl bir hal içinde cereyan ettiğini bilmediğimiz konuşma örneklerinin Arapçaya yapılmış çevirileri verildiği gibi, ayrıca, meleklerin,¹⁵⁶ şeytanların,¹⁵⁷ cinlerin,¹⁵⁸ insanların,¹⁵⁹ hayvanların¹⁶⁰ birbirleriyle veya kendi aralarında yaptıkları pek çok konuşma örnekleri de geçmektedir.¹⁶¹ Hepsi Arapçanın dışındaki dillerde gerçekleşen bu konuşmalar, Kur'an'da bizlere Arapça olarak, yani Arapçaya tercüme edilmiş olarak verilmektedir.

Burada bilhassa kıyamette gerçekleşecek olan konuşmaların nasıl olacağı hakkında kesin bir bilgimiz yoktur. Esasen ahiret hayatında bu dünyadaki gibi lafız ve seslerden ibaret kelimelerle mi, yoksa bunun dışında bir şekilde mi konuşacağımızı da kesin olarak bilmiyoruz. Her ne kadar hadis olduğu kaydedilen bazı rivayetlerde, cennet ehlinin lisanının Arapça veya Farsça yahut Süryanice olduğu söylenmişse de,

155 Bkz. en-Neml, 27/30.

156 Bkz. Bkz. Âl-i İmrân, 3/39-48; Hüd, 11/69-81; el-Hicr, 15/52-66; Meryem, 19/18-26; el-Ankebût, 29/31-35. Ayrıca bkz. İncil, Luka, 1/13-38.

157 Bkz. el-Bakara, 2/36; en-Nisâ, 4/118-119; el-A'râf, 7/20-21; el-Enfâl, 8/48; İbrâhîm, 14/22; Tâhâ, 20/120. Ayrıca bkz. İncil, Matta, 4/1-11; Luka, 4/1-13.

158 Bkz. Sebe', 34/12; en-Neml, 27/39; el-Ahkâf, 46/29-32; el-Cin, 72/1-15. Ayrıca bkz. İncil, Matta, 8/31-32. Ayrıca bkz. Luka, 8/31-32.

159 Bkz. el-Bakara, 2/37; el-En'am, 6/128-130; el-A'râf, 7/23, 43-50; Yûnus, 10/10; Hüd, 11/45-46; Meryem, 19/28-33; Tâhâ, 20/17-48; Fâtr, 35/34-35; es-Sâffât, 37/23-32, 51-57; ez-Zümer, 39/71-74; Fussilet, 41/29; ez-Zuhuf, 43/77; el-Mülk, 67/8-10; el-Müddessir, 74/40-47. Ayrıca bkz. Tevrat, Tekvin, 3/9-13; Çıkış, 33/11; Tevrat, Sayılar, 12/6-8; İncil, Luka, 1/64-65.

160 Bkz. en-Neml, 27/18-29. Ayrıca bkz. Tevrat, Tekvin, 3/1-5.

161 Bkz. Hidayet Aydar, “Kur'an-ı Kerim ve Kutsal Kitap'ta Konuşma Örnekleri”.

bu rivayetler sahih addedilmemektedir.¹⁶² O yüzden bunlara dayanarak kesin bir yarıya varmak mümkün değildir.

Bizler ne Allah'ın bu dünyada yaratıklarıyla olan konuşması, ne de ahirette yapacağı konuşmaların keyfiyetini tam olarak bilemiyoruz. Bizim için önemli olan, bu konuşma şekli nasıl olursa olsun, nasıl cereyan etmişse etsin, bunların Arapçaya tercüme edilmiş olması ve Arapça olarak sunulmasıdır.

Sonuç

Yukarıdan beri verdiğimiz bilgilerden öğrendik ki, Kur'an önemli bir nüzul süreci yaşamış; bu süreçte bir takım "değişikliklere" uğramış; aynı zamanda "tercüme" de edilmiştir. Bir kez daha belirtelim ki, bizim burada sözünü ettiğimiz "değişim", sadece ilahi bilgilerin şeklen yaşadığı bir değişikliktir; yoksa manasına yönelik bir değişiklik söz konusu edilmemiştir. Bu uzun nüzul sürecinde Kur'an da dâhil ilahi bilgiler Levh-ı Mahfuzda mahiyetini bilemediğimiz bir takım şekil veya simge yahut yazılara bürünmüştür. Yine verdiğimiz bilgilerden öğrendik ki, burada görevli melekler, ilahi murat ölçüsünde ona muttali olmuş; ondaki bilgileri o ölçüde öğrenmişlerdir. Daha sonra bu bilgiler, Cebrail'e intikal ettirilmiş; onun tarafından söze dönüştürülmüş ve Hz. Peygamber'in anlayacağı bir tarzda ona "sözlü" olarak verilmiştir. Kur'an, bunun ardından, Hz. Peygamber tarafından sese bürünen sözle ashaba bildirilmiş; ashabın onu anlaması sağlanmıştır. En nihayet Kur'an, ashab tarafından yazıya geçirilerek, bugün bizim bildiğimiz şeklini almıştır.

Bu süreçlerde Kur'an'ın manaları daha önce bilinmiyorken başkaları tarafından bilinir, anlaşılıyorken anlaşılır kılınmıştır. Kur'an'ın bu şekilde başkaları tarafından bilinir ve anlaşılır kılınması, tercümenin kapsamı içerisinde yer aldığından, bu husus tarafımızdan bir "tercüme" olarak değerlendirilmiştir. Zira tercüme, esas itibarıyla bir metnin, başka kişiler tarafından anlaşılmasını sağlama ameliyesidir.

Bütün bu aşamalardan sonra yeryüzünde ses, harf, lafız, kelime, ibare, ifade, metin haline gelerek yeni bir hal almış olan Kur'an, esas itibarıyla ilk olduğu yer olan Levh-ı Mahfuz'daki soyut halinin tam tamına birebir tercümesi olmaktadır. Zeki Du-

162 Bkz. Mahmûd b. Ahmed Bedruddin el-Aynî el-Hanefî, *el-Bidâye Şerhu'l-Hidâye*, (Tahk. E. S. Şa'bân), I. baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1420/1999, II/176; Alâuddîn Muhammed b. Ali el-Haskefî, *Tenvîru'l-Ebsâr li'ş-Şeyh Şemsuddîn et-Timurtâşî ve Şerhuhu Aleyhi*, (Duru'l-Muhtar ile beraber), (Tahk. A.T. Halebî), I. baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût 1420/2000, II/223; İbn Âbidîn, *İbn Âbidîn Reddu'l-Muhtâr ale'd-Durri'l-Muhtâr Hâşiyetu İbn Âbidîn*, (Tenvîru'l-Ebsâr ile beraber), (Tahk. A.T. Halebî), I. baskı, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût 1420/2000, II/223-224; Dâmad Efendî (Abdurrahmân b. Muhammed Şeyhzâde el-Hanefî), *Mecmau'l-Enhur fî Şerhi Multekâ'l-Ebhur*, (ed-Duru'l-Muhtâr fî Şerhi'l-Multekâ ile birlikte), (Tahrîc: H.İ. el-Mansûr), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, I. baskı, Beyrût 1419/1998, I/139-140.

man bu konuda şöyle diyor: “O sebeple, Levhteki Kur'an ile Allah'ın elçisi Hz. Muhammed'in hafızasındaki Kur'an'ın (manası gibi) metni de aynıdır; bir bütün halinde tanzimi de aynıdır. Oradaki soyut varlığın bütün halindeki fotoğrafı, vahiy süreci içerisinde bir puzzle/yapboz örneğinde olduğu gibi, buraya yansıtılıp pasaj pasaj yerleştirilmiştir.”¹⁶³ Draz da buna şöyle işaret etmektedir: ¹⁶⁴ “Tarihi bir binanın, bulunduğu yerden başka bir yere taşınmak istendiğinde, oradaki taşların, önceden teker teker numaralanıp, sonra da üzerindeki numaralara göre yeni yerinde tekrar inşa edilmeleri gibi, Kur'an parçaları da Levh-ı Mahfuzdaki yerlerinden alınıp Hz. Peygamber'in hafızasına, asli tertibine uygun olarak yerleştirilmiştir.”¹⁶⁵ Esasen âlimlerimizin “ayetlerin sureler içerisindeki tertibi tevkifidir” şeklindeki görüşleri¹⁶⁶ de bunu yansıtmaktadır. Elimizde bulunan Kur'an'daki sure dizilişinin de “tevkifi” olduğunu söyleyenler olmuştur.¹⁶⁷ Suyuti (v. 911/1505), Kur'an'ın Levh-ı Mahfuz'da bu tertip üzere olduğunu ve bu şekilde toptan dünya semasına indirildiğini belirtiyor.¹⁶⁸

Görüldüğü gibi bazı âlimlerimiz, elimizde bulunan Kur'an'ın, gökler âlemindeki Kur'an'ın bir nevi izdüşümü, onun yeryüzündeki yansıması olduğunu söylemektedirler. Biz, bu izdüşüm ve yansımanın mana olarak mümkün olmasına inanmakla beraber, madde planında mümkün olduğunu zannetmiyoruz. Ancak şuna inanıyoruz; Kur'an nasıl melekût âleminde Levh-ı Mahfuz'da oranın şartlarına göre korunma altına alınmış yazılı bir metin ise, kat ettiği uzun bir inzal dönemi sonunda bu sefer insanlık âleminde buranın şartlarına göre de yazı malzemelerinde korunma altına alınan yazılı bir metin olmuştur; yani tekrar asli haline dönmüştür.

Buna göre Kur'an, gerçek anlamda bir tercümedir; hakkı tam verilmiş, bütün mana ve maksatları aktarılabilmiş son derece başarılı, mükemmel bir göksel tercümedir. Bazı Kur'an ayetlerinde, her şeyin kaydedildiği, bir kitapta teker teker sayıp döküldüğü belirtilirken,¹⁶⁹ bu kitapla hem Levh-ı Mahfuz/kitab-ı meknun/ümmü'l-kitabın, hem de Kur'an'ın murat edilmiş olabileceği söylenmektedir.¹⁷⁰ Bu da gösteriyor ki,

163 Duman, “Kelamullah'ın..”, 81-82.

164 Draz'ın bu görüşüne bir eleştiri için bkz. Duman, “Kelamullah'ın..”, 82-83..

165 Abdullaâ Draz, *Kur'an'a Giriş*, (Çev. S. Akdemir), (Ankara: 2000), 87.

166 Bkz. Mustafa Dib el-Buğa-Muhyiddin Mestu, *el-Vadîh fi Ulumi'l-Kur'an*, (Dimaşk: Daru'l-Kelimi't-Tayyib, 1418/1998); 76; Adnan Muhammed Zarzur, *Ulumu'l-Kur'an Medhalun ila Tefsiri'l-Kur'ani ve Beyanili ve l'cazih*, (Dimaşk: el-Mektebetu'l-İslami, 11401-1981), 105; Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü*, (İstanbul: İFAV Yayınları, 2009), 112.

167 Bkz. el-Buğa-Mestu, a.g.e., 79; Zarzur, a.g.e., 106; Demirci, *Tefsir Usulü*, 116-117.

168 Es-Suyuti, *el-İtkan*, II/403.

169 Bkz. el-En'am, 6/38, 59; el-İsra, 17/58; el-Hac, 22/70; en-Neml, 27/75; el-Ahzap, 33/6; Sebe', 34/3; Fatır, 35/11.

170 Bkz. Aydar, “Kur'an'da Kitap Kavramı..”, 103-111.

Kur'an bağlamında Levh-ı Mahfuzda ne varsa hepsi, herhangi bir şey eksiltilmeksizin veya ilave yapılmaksızın, bütün mana ve maksatları aynen aktarılacak şekilde Levh-ı Mahfuz'daki soyut halinden, dünyada ses, harf, lafız, kelime ve ibarelere büründürülerek Arapçaya tercüme edilmiştir. Elimizde bulunan Kur'an ile Levh-ı Mahfuz'daki soyut nüsha arasındaki fark, beynimizdeki ile kâğıt üzerindeki fark gibidir; sadece biri soyut, diğeri ise somuttur; mana olarak aynıdır.¹⁷¹

Öte yandan Kur'an'ın içerisinde bulunan pek çok diyalog, konuşma örnekleri, önceki peygamber ve milletlere ait anlatımlar vs. bunlar da Kur'an'da bizlere Arapça olarak anlatılmışlardır. Oysaki bunların asılları Arapça değildi.

Kitaplarda yer almayı Allah'ın bizlere anlattığı olaylara gelince, bunları da yukarıda Kur'an'la ilgili süreç bağlamında anlattıklarımız çerçevesinde değerlendirmek gerekir diye düşünüyoruz.

Esasen burada bizleri ilgilendiren, “bunları kimin tercüme ettiği” sorusuna cevap aramaktan çok, bunların tercüme edilmiş olması hususudur. Biz, Kur'an'da anlatılan bu hususların bir tür tercüme olduğu hususu üzerinde durmaktayız.

Gerek göksel âlemde nüzul sürecinde yaşananlar, gerekse Kur'an'ın içinde yer alan başka milletlerin ve peygamberlerin konuşmalarının tercümelerine dair örnekler, bütün bunlar Kur'an'ın kendi iç dinamikleri içinde bir tercüme süreci yaşadığını ve kendisinin de bizlere pek çok tercüme örnekleri sunduğunu göstermektedir.

Ayrıca Kur'an'ın yukarıda yaşamış olduğu süreçte “tercüme” edilmiş olmasını, onun, dünyada da farklı dillere tercüme edilebileceğinin, hatta tercüme edilmesi gerektiğinin bir delili olarak görmekteyiz.

171 Duman, “Kelamullah'ın...”, 90.